

Tuitu Tynjälä
Kimmo Salo
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala
ammattikorkeakoulututkinto
Sairaanhoitaja AMK, Sosionomi AMK
Opinnäytetyö, 2021

KUULLUKSI TULEMINEN LASTENSUOJELUSSA

Rodullistetun nuoren rasismikokemuksen kohtaamistyöväline

Tuitu Tynjälä ja Kimmo Salo

Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa --- Rodullistetun nuoren rasismikokemuksen kohtaamistyöväline

72 sivu ja 5 liitteettä

Kevät, 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala AMK

Sairaanhoitaja, Sosionomi

Rasismi ja syrjintä voivat aiheuttaa sen kohteelle mielenterveyshaittoja. Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa, millaisia tietoja ja taitoja lastensuojelussa tarvitaan rodullistetun nuoren kohtaamisessa, sekä kehittää Herttoniemen vastaanotolle rodullistettujen nuorten kohtaamiseen soveltuva työväline eli haastattelulomake. Sen avulla rodullistetulta nuorelta kysytään mahdollisista syrjintä- ja rasismikokemuksista sekä niiden vaikutuksista hänen elämäänsä. Työvälineen tavoitteena on palvella sekä asiakkaiden että työyhteisön tarpeita. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Helsingin kaupungin lastensuojelun Nuorten vastaanoton Herttoniemen yksikön kanssa.

Haastattelurungon ensimmäisen vedoksen rakennettiin teoretietoon pohjautuen. Tämän vedoksen annettiin asiantuntijoille arvioitavaksi. Työvälineen kehittämisen tukena haastateltiin kahta asiantuntijaa. He antoivat työvälineen toteutuksen jokaisen välivaiheen aikana palautteen. Näiden avulla muodostettiin lopullisen kohtaamistyövälineen.

Työväline on luonteeltaan psykoedukatiivinen, toimien lastensuojelun työmenetelmätradition jatkeena vaikeiden asioiden puheeksi ottamisessa. Teoreettisella viitekehysellä näytetään toteen, että rodullistetuilla nuorilla on erityistarpeita. Näihin on olennaista vastata lastensuojelussa, jotta lastensuojelulain edellyttämä yhdenvertaisuus palveluissa toteutuu. Teoreettinen osuus syventyy kulttuurisensitiivisen työn terminologiaan, rodullistetun asemaan sosiaali- ja terveysalan palvelujärjestelmässä, etniseen identiteettiin, syrjinnän kohteena olemisen vaikutuksiin ja vaikutusten arviointiin psykiatrisin työvälinein. Lisäksi teoreettinen osuus syventyy lastensuojelun kohtaamisen ja kartoittamisen työmenetelmiin. Avaamme todennettua tietoa rasismista ja trauman yhteydestä sekä rasismista ja syrjinnän vaikutuksista kolmen ulottuvuuden kautta: yksilöllinen rasismi, institutionaalinen rasismi ja rakenteellinen rasismi. Näiden kautta saadaan käsitys rodullistetun nuoren asemasta lastensuojelussa.

Asiasanat: Rodullistaminen, Rasismi, Lastensuojelu, Kulttuurisensitiivisyys, Kohtaamistyöväline

ABSTRACT

Tuitu Tynjälä and Kimmo Salo

Validating the experiences of racialized youth in child protective services – Psychoeducational worksheet to address racism

72 pages and 5 appendices

Spring 2021

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's degree programmes in health care and social services

Bachelor's degree in health care, Bachelor's degree in social services

Racism and discrimination can cause mental harm to its subject. The purpose of this thesis was to assess the skills and knowledge needed by those working with racialized adolescents and from that to develop an interview form: a worksheet to address the needs of racialized adolescents at the Herttoniemi youth welfare reception center. The tool is used to address, validate, and educate adolescents on the impact of racism and discrimination. This tool is meant to serve the needs of both the customers and the workers of the reception center. This thesis was made in collaboration with the Herttoniemi Youth welfare reception center operated by the city of Helsinki.

The first draft of the worksheet's framework was developed based on theoretical data. To support the development of the tool, we interviewed two experts whose feedback facilitated the elaboration of this tool. Further feedback was provided at each subsequent stage of development of the tool and the final version of the worksheet was developed.

This tool is psychoeducative in nature and extends upon traditional methods used in child protection services when addressing challenging issues. The theoretical framework demonstrates that racialized adolescents have specific needs and are at risk of being marginalized. Therefore, it is essential to answer these needs in child protective services to achieve the necessary level of equality of services as required by the Child Welfare Act. The theoretical section delves into the terminology of culturally sensitive work, the position of a racialized client in the social and health services, what is ethnic identity, the effects of discrimination, and assessing the multiple effects of discrimination using psychiatric tools. The theoretical section also explores the working methods of encounters and assessment used in child protective service. We strive to validate information examining the link between racism and trauma, and the effects of racism and discrimination across three dimensions: individual racism, institutional racism, and structural racism. These provide an understanding of the role of child protective services on racialized youth.

Keywords: Racialization, Racism, Child protective services, Cultural sensitivity, Psychoeducational worksheet

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 RASISMI JA SYRJINTÄ NUORTEN KOKEMANA SUOMESSA.....	6
2.1 Rasismien ja syrjinnän keskeiset käsitteet	6
2.2 Rodullistettujen nuorten turvattomuus.....	10
2.3 Etninen identiteetti Suomessa.....	12
3 RASISMIN PSYYKKISET VAIKUTUKSET JA KULTTUURISENSITIIVISYYS	16
3.1 Rasismien yhteys mielenterveyteen.....	17
3.2 Rasismien traumakokemuksen mittaamismenetelmät	20
3.3 Ammattitaitoinen asiakaskohtaaminen ja kulttuurisensitiivisyys	22
4 LASTENSUOJELU MONINAISESSA SUOMESSA.....	24
4.1 Lastensuojelulaki sijaishuollosta ja tasavertaisuudesta	24
4.2 Kulttuurinen moninaisuus lastensuojelussa	26
5 HERTTONIEMEN VASTAANOTTO.....	29
5.1 Nuorten vastaanotto.....	29
5.2 Herttoniemen vastaanoton työmenetelmät.....	32
6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	33
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	34
7.1 Kehittämispainotteinen opinnäytetyö	35
7.2 Ensimmäisen lomakevedoksen tekeminen	37
7.3 Kohtaamistyövälineen toteutus yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa	39
7.4 Asiantuntijoiden reflektio kohtaamistyövälineestä	42
7.5 Kohtaamistyöväline ja tietopaketti ohjaajille	45
8 POHDINTA	47
8.1 Opinnäytetyöprosessiin liittyvää pohdintaa	47
8.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	49
8.3 Ammatillinen kasvu	51
8.4 Jatkotutkimus- ja kehittämisideat	55

LÄHTEET	56
LIITE 1. Saatekirje	64
LIITE 2. Haastattelulomake ensimmäisen vedoksen kysymykset	66
LIITE 3. Kysymykset haastateltaville.....	67
LIITE 4. Kohtaamistyövälineen kysymykset	68
LIITE 5. Tietopaketti ohjaajille	72

1 JOHDANTO

Suomi on viime vuosina selkeästi moninaistunut etno-demografisesti, jolloin vähemmistöjen erityisyyden huomioiminen yhteiskunnan toiminnoissa korostuu entisestään. Sosiaalipalveluiden asiakaskuntaan kuuluu paljon maahanmuuttajataustaisiin ryhmiin kuuluvia ihmisiä, niin myös Helsingin Nuorten vastaanotossa. Lastensuojelulaissa (L 417/13.4.2007) korostetaan ihmisarvoista yhdenvertaista kohtaamista, joka ilmenee yhdenvertaisena, syrjimättömänä ja kunnioittavan kohteluna. Suomea sitovissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa veloitetaan lapsen edun asettaminen etusijalle kaikessa viranomaistoiminnassa (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, i.a.). Helsingin Nuorten vastaanoton asiakaskuntaan kuuluu paljon maahanmuuttajataustaisia ryhmiin kuuluvia lapsia. Opinnäytetyö pyrkii omalta osaltaan lisäämään lakien ja sopimusten mukaista tasavertaisuutta sosiaali- ja terveystaloudissa.

Rodullistettuihin, ei-valkoisiin, nuoriin kohdistuvan syrjintä- ja rasismikokemusten tarkastelu on Suomessa varsin alkutekijöissään. On havaittu, että valtaväestöstä ulkonäöltään poikkeava rodullistettu nuori on erityisessä riskissä kokea erilaisia rasismia sekä syrjinnän muotoja. Tästä voi aiheutua monenlaisia elämänlaatuun haitallisesti vaikuttavia seuraamuksia, kuten post-traumaattisia stressioireita.

Lastensuojelussa oleva rodullistettu nuori on riskissä joutua moniperusteisen, intersektionaalisen (monitasoinen, risteävä) syrjinnän kohteeksi. Tämä on erityinen haaste niin nuorelle itselleen kuin hänen kanssaan lastensuojelussa työskentelevälle ammattilaiselle. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset kertovat tarvitsevat lisäkoulutusta sekä uusien toimintamallien omaksumista rodullistetun asiakkaan kohtaamisessa.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa maahanmuuttoon ja lastensuojeluun liittyvät teemat ovat lähes päivittäin otsikoissa. Monikulttuuriset nuoret saavat usein osansa tästä keskustelusta negatiivisessa kontekstissa. Onkin tärkeää nähdä polarisoivan keskustelun

taakse: Mitä ovat ilmiöt ja tapahtumat, jotka vaikuttavat nuoreen niin yksilöllisellä, yhteisöllisellä kuin rakenteellisella tasolla.

Tämä opinnäytetyö tehdään yhteistyössä Helsingin kaupungin lastensuojelun Nuorten vastaanoton Herttoniemen yksikön kanssa. Työssä tarkastellaan syrjinnän ja rasismien vaikutuksia rodullistettuun nuoreen. Olemme kumpikin työsuhteessa ohjaajina Herttoniemen vastaanotossa. Toinen meistä on sairaanhoitaja-opiskelija ja toinen sosionomiopiskelija. Tämä antaa opinnäytetyöllemme moninäkökulmaisen sekä moniammatillisen pohjan.

Opinnäytetyö on työelämälähtöinen ja kehittämispainotteinen. Teemme produktiona Herttoniemen vastaanotolle puheeksi ottamisen työvälineen: haastattelulomakkeen, jolla rodullistetulta nuorelta kysytään mahdollisista syrjintä- ja rasismikokemuksista sekä niiden vaikutuksista hänen psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiinsa. Sen tarkoituksena on auttaa nuorta sanoittamaan, jäsentämään sekä refleктоimaan kokemuksiaan. Ammatilliselle se toimii arviointivälineenä ja keskusteluapuna. Työväline on luonteeltaan voimavarakeskeinen ja psyykoedukatiivinen. Tätä työvälinettä kutsumme opinnäytetyössä rodullistetun nuoren kohtaamistyövälineeksi. Työvälineellä vastataan rodullistetun nuoren erityisnäkökulman tuomaan tarpeeseen.

”Turvallisuuden toteutumista ja siihen vaikuttavia tekijöitä on selvitettävä eri väestöryhmien näkökulmasta sekä kehitettävä eri väestöryhmien tarpeisiin vastaavia palveluja, kun tavoitellaan yhtä turvallista elämää kaikille. Voidaan puhua turvallisuuden toteutumisen ja palvelujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnista. Mekaanisesti ”samat palvelut kaikille” eivät tuota tasa-arvoista ja yhdenvertaista turvallisuutta” (KPGM Oy Ab, 2018, s. 2).

2 RASISMI JA SYRJINTÄ NUORTEN KOKEMANA SUOMESSA

Tämän opinnäytetyön teoria ja keskeiset käsitteet määrittelevät rasismia Suomessa erityisesti nuorisoikäisten kokemana ja rasismikokemuksen vaikutuksia ihmiseen. Aiheeseen kuuluu paljon käsitteitä sekä termejä, joista osa on ollut käytössä Suomessa vasta vähän aikaa. Näitä ei havaintojemme mukaan vielä juuri tunnisteta julkisessa tai ammattilaisten välisessä keskustelussa.

Käytettyjen käsitteiden ja termien avaaminen on tarpeen, jotta aihe avautuu lukijalle ymmärrettävästi. Myös tunnetumpia termejä, kuten syrjintä, on tärkeä avata tarkemmin niiden monitasoisuuden takia.

2.1 Rasismin ja syrjinnän keskeiset käsitteet

Rodullistaminen on rasismitutkimuksen tärkeimpiä termejä. Termin juurena on käsitesana rotu. Se on monella tapaa ongelmallinen sana, sillä biologisena ja tieteellisenä tosiasiana ihmisrotuja ei ole olemassa. Rotu on kuitenkin edelleen olemassa sosiaalisena konstruktiona eli yhteiskunnassa yhteisesti ihmisten luomana ja hyväksymänä käsitteenä. Rodullistaminen sanana kuvaa prosessia, joka kategorisoi ihmisiä tiettyjen piirteiden ”rodun” perusteella. Rodullistamisessa ihmiset jaotellaan keinotekoisiiin ryhmiin, joiden välisiä eroja korostetaan. Rodullistamisen kautta syntyy eriarvoisuutta, kun tiettyjen piirteiden, kuten ulkonäön, kulttuurin tai kielen perusteella ihmisryhmistä luodaan yksinkertaistava kuva. Tämän mukaan heitä arvotetaan valtaosin alisteisesti verrattuna valtaväestöön. Rotuun keskittyvä näkemys luo rasistisen ulottuvuuden yhteiskunnallisessa kontekstissa. (Nurmi 2017, s.2–3.)

Tässä opinnäytetyössä käytetään sanaa rodullistettu korvaamaan sanoja maahanmuuttajataustainen, ulkomaalainen, rotu, poc (people of colour) ja monikulttuurinen. Tällä pyrimme selkeyttämään kirjavaa termien käyttämistä. Käyttämällä sanaa rodullistettu, huomioimme sitä tosiasiaa, että ihmisryhmiä eriarvoistava ja-

ottelu on edelleen olemassa yhteiskunnassa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa käytetään paljon sanoja, kuten afroameikkalainen, rotu, mixed-race ja rotusyrjintä. Näiden tutkimusten kohdalla käytämme edellä mainittuja sanoja, silloin kun se on tarkoituksenmukaista.

Syrjintä on Suomen laissa määritelty seuraavasti: syrjinnän taustalla voi olla ikä, sukupuoli, kansalaisuus, vakaumus, yhteiskuntaluokka, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, uskonto, mielipide, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä peruste (L 1325/2014). Syrjinnän ilmeneminen on moniulotteista ja se voi olla moniperusteista. Moniperusteisella syrjinnällä tarkoitetaan syrjäytymismuotojen rakennelmia, jotka koostuvat kahdesta tai useammasta syrjintäperusteesta. Moniperusteinen syrjintä voi olla esimerkiksi rodullistetun henkilöön kohdistuvaa syrjintää ulkoisten piirteiden perusteella, minkä lisäksi häntä syrjitään iän, kulttuurin tai sukupuolen takia. Vähemmistöt ovat keskimäärin alttiimpia kokemaan moniperusteista syrjintää. (Oikeusministeriö, 2019, s. 4.)

Yhdenvertaisuuslaki kieltää kaikki syrjimis muodot. Syrjismekanismi voi olla suoranainen tai epäsuora. Välitön syrjintä on suoranainen syrjimis muoto, jossa henkilöä tai väestöryhmää kohdellaan epätasa-arvoisesti etnisyyden, iän, sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Välillisessä syrjinnässä puolueettomaksi ja neutraaliksi oletettu käytäntö, säännös tai peruste vaikuttaa yllä mainituin perustein epäsuotuisasti henkilöön tai väestöryhmään. Poikkeuksena voidaan pitää tilanteita, joissa kyseisten perusteiden käyttäminen katsotaan tarpeelliseksi aiheellisten ja perusteltujen tavoitteiden saavuttamiseksi. (Good relations, 2014, s. 8.)

Sisäryhmäsyrjinnällä tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilöä syrjitään omassa kulttuurisessa ryhmässään, kun hän lisäksi kuuluu johonkin toiseen ryhmään. Ulkosyrjinnällä tarkoitetaan ympäröivän yhteiskunnan taholta tapahtuvaa syrjintää. (Oikeusministeriö, 2019, s.4.)

Intersektionaalisuus (intersection = risteys, risteymä) on teoreettinen viitekehys, jonka avulla pyritään ymmärtämään moniperusteista syrjintää. (Oikeusministeriö,

2019, s. 6.) Intersektionaalisuus tarkoittaa risteäviä, päällekkäisiä ja samanaikaisia eroja. Yksilöt, perheet ja yhteisöt asettuvat tai asetetaan "ulkopuolelta" erilaisiin asemiin monien eroavaisuuksien takia. Näitä eroavaisuuksia voivat olla esimerkiksi sukupuoli, yhteiskuntaluokka, etnisyys, kielitaito, ikä, uskonto, kielitaito sekä fyysinen ja psyykinen kykeneväisyys. Intersektionaalisuuden ymmärrys onkin näiden tekijöiden huomioimista. Henkilö voi siis sekä kohdata syrjintää tiettyjen ominaisuuksien perusteella että olla samalla usealla tavalla etuoikeutettu. (Koskiranta 2019, s.1; Hiitola, 2015, s. 47)

Erilaisten eroavaisuuksien synnyssä tai tuottamissa prosesseissa, on kuitenkin perustavanlaatuisia eroja. Esimerkiksi sukupuolen tuottaminen (esimerkiksi sukupuoli-rooleihin kasvattaminen) on eri asia kuin luokan, etnisyyden tai vammaisuuden. Kaikki nämä kantavat eriäviä merkityksiä eroavaisuuksissaan, koska niiden synty- ja ylläpitomekanismit ovat keskenään erilaisia. Onkin vaarana, että intersektionaalisuuden näkökulma käytetään kyseenalaistamattomana yhdistäjänä, jolloin vallan ja toiminnan analyysi ja vallan sekä nimeämisen kysymykset jäävät tarkastelematta. (Hiitola, 2015, s. 47.)

Eryteisesti intersektionaalisuuden näkökulmaa on tärkeä huomioida rodullistetun lastensuojelunuoren kohdalla. Hän on moniperusteisesti alisteisessa asemassa marginaalin marginaalissa. Rodullistettu asiakas voi olla esimerkiksi Suomen valtauskonnosta poikkeava homoseksuaalinen tyttö, jolla on somaattinen elämää haittaava vamma. Tällöin hän on tasavertaisuuden näkökulmasta rakenteellisesti alisteisessa asemassa. Lastensuojelun asiakkaana, naissukupuolisena, ruskeaihoisena, seksuaalivähemmistöön ja vähemmistöuskontoon kuuluvana sekä vammautuneena ihmisenä hän on ikäryhmänsä marginaalin uloimmalla reunalla. Intersektionaalisesta kehyksestä katsottuna hän on erityisessä riskissä moniperusteiselle välittömälle-, välilliselle- sekä rakenteelliselle syrjinnälle.

Rasismien ja syrjinnän tasot ovat kytköksissä toisiinsa. Syrjintää kokevaan henkilöön voi kohdistua myös mikroaggressiota, joka tarkoittaa epäsuoraa, hienovaraista tai tahatonta vähemmistöön kohdistuvaa syrjintää. Tällaista voi olla esimer-

kiksi ennakko-oletus, toiminta tai puhe. Mikroaggressio ilmenee kolmella eri tasolla: mikroloukkauksena, mikrohyökkäyksenä ja mikrovalidointina. (Sue ym., 2007, s. 273–274.)

Mikroloukkaus voi olla verbaalista tai non-verbaalista ja se ilmenee hienovaraisesti esimerkiksi väheksyvinä ilmeinä, eleinä tai ääninä. Mikrohyökkäys on tietoisista ja tarkoituksellista toimintaa, jossa toiminnalla pyritään loukkaamaan vähemmistön edustajaa. Mikrohyökkäyksen ilmenemismuoto voi olla esimerkiksi derogatorinen eli halventava nimittely. Rasismin kontekstissa mikrohyökkäys voi ilmentyä rotusegregaation ihannoimisena tai tietyn ihmisen tai väestöryhmän vähättelynä ja syrjimisenä. (Sue ym., 2007, s. 273–274.)

Mikroloukkaukseen verrattuna mikrohyökkäys on useimmiten tietoinen valinta, mutta sen ilmentymä saattaa olla implisiittisempää kuin esimerkiksi mikroloukkaus tai mikrovalidaatio; hyökkääjä pitää mahdollisesti omana tietona negatiiviseen suhtautumisensa vähemmistöön, vaikka saattaa olosuhteitten mukaan tuoda esille omia ajatuksiaan myös julkisesti. Mikrovalidaatio ilmenee hienovaraisena mitätöimisena ja kielteisenä suhtautumisena vähemmistöön kokemuksiin, tunteisiin ja todellisuuteen, kuten vähättelemällä toisten etnistä tai kulttuurista identifioitumista. (Sue ym., 2007 s. 273–274.)

Vähemmistöstressi tarkoittaa diskriminaatiosta johtuvaa henkistä kuormitusta, joka kohdistuu vähemmistöryhmiin. Kuormittavien kokemusten seurauksena vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on suurempi riski sairastua psyykkisesti. Tämä eriarvoisuuden asetelma vaikuttaa negatiivisesti terveyteen ja kasvattaa väestön välisiä terveyseroja. (Väestöliitto, i.a.)

Vähemmistöstressin keskiössä ovat ihmisen ja ympäristön välisen eriarvoisuuden aiheuttamat jännitteet. Vähemmistöön kohdistuvia stressitekijöitä on monenlaisia, kuten toiseuttamista. Se muuttaa yksilön omaa käyttäytymistä ympäristöä kohtaan ja miten yksilö havainnoi itseään. (Harrell, 2000, s. 45.)

Vähemmistön kokema stressi aiheutuu olosuhteista sosiaalisissa rakenteissa. Stressi ei ole pelkästään satunnaisesti esiintyvien kokemusten seurausta, vaan

kokemukset ovat monitahoisia ja pitkäkestoisia. Yksilöön kohdistuva kokemusten vähättely ja kyseenalaistaminen vahvistavat vähemmistöstressin aiheuttamaa henkistä vauriota. (Harrell, 2000, s. 45.)

Toiseuttamisella tarkoitetaan toimintaa, joka asettaa vähemmistöön kuuluvia henkilöitä tai ryhmiä vastakkainasetteluun valtaväestön välillä (Luotonen, 2014, s. 7). Toiseudessa on aina kyseessä valtasuhteesta. Siinä ”toinen” toiseutetaan alistamalla tai sulkemalla ulkopuolelle (Tiainen, 2018, s. 20). Toiseuttaminen voi asettaa vähemmistön marginaaliseen asemaan, jossa korostetaan toiseutta luovia piirteitä, kuten esimerkiksi etnistä taustaa, sukupuolta tai ikää. Toiseus yksinkertaistaa ihmisten moninaisuutta lokeroimalla ihmisiä joko-tai-asetelmiin. (Luotonen, 2014, s. 7.)

Psykoedukaatio on opetuksellinen hoitomenetelmä, jolla pyritään parantamaan potilaan ymmärrystä tilanteestaan, lisäämään hoitomyönteisyyttä mutta tarjotaan myös emotionaalista huojennusta. Potilaalle tarjotaan tietoa sairaudesta, miten sitä hoidetaan ja edistetään coping-(selviytymis-)mekanismeja. Psykoedukaatio ei ole vain tiedon jakamista vaan olennaista on yhteistyösuhteen luominen asiakkaan/potilaan kanssa. (Duodecim,2013.) Opinnäytetyön kohtaamistyöväline hyödyntää psykiatrisia työvälineitä ja on luonteeltaan psykoedukaatiivinen. Se ei kuitenkaan ole psykiatrisen työvälineen vaan se pohjaa lastensuojelun traditioon vaikeiden asioiden puheeksiottamisessa.

2.2 Rodullistettujen nuorten turvattomuus

EU:n tutkimuksen Being black in EU tuloksissa ilmenee, että EU-maista Suomessa esiintyi toiseksi eniten rasistista häirintää. Afrikkalaistaustaisista vastajista 63 prosenttia kertoi kokeneensa rasistista häirintää maassamme. (European Union Agency for Fundamental Rights, 2019, s. 4.) Suomea käsittelevissä tutkimuksissa käy selväksi, että Suomessa esiintyy muukalaisvihamielisyyttä ja rasistisesti motivoituneita rikoksia. THL:n tutkimuksen mukaan joka kolmas maahanmuuttajista on kohdannut väkivaltaa. Tyypillinen rasistinen rikos on tuntemattomaan nuoreen mieheen kohdistuva pahoinpitely. (Zacheus ym., 2017, s.7.)

Vuoden 2014 Helsingin kaupungin tutkimuksessa ilmenee, että kolmannes kurdi- ja somalialaistaustaisista kertoo välttelevänsä yleisiä paikkoja väkivallan uhan takia (Tuominen ym., 2014, s. 12). Maahanmuuttajataustaiset ihmiset kertovat, että heidät nähdään työnhaussa usein negatiivisten stereotyyppien kautta, kuten pakolaisuuden, mikä vaikeuttaa esimerkiksi heidän työllistymistään. (Varjonen, 2013, s. 46–47.)

Sisäministeriön asettamassa selvityksessä arvioidaan maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten olevan kantaväestön lapsia ja nuoria turvattomammassa asemassa. Seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemukset ovat yleisimpiä nuorilla, jotka ovat sijoitettuja tai ulkomaista alkuperää. Sosiaalisen luottamuksen menettäneissä on poikkeuksellisen paljon maahanmuuttajataustaisia nuoria. Selvityksessä ehdotetaan turvallisuusviranomaisten ja koulujen yhteistyön tiivistämistä sekä viranomaisten monikulttuurisuusosaamisen lisäämistä sekä yhteistyökäytäntöjen kehittämistä. (KPGM Oy Ab, 2018, s. 32–34.)

Helsinkiläisille 15–29-vuotiaille maahanmuuttajille suunnatussa turvattomuuden kokemisen tutkimuksessa etnisen taustan näkyvyys (ei-valkoisuus) lisäsi turvattomuutta useimmissa tilanteissa. Naiset kokivat turvattomuutta enemmän kuin miehet. Maahanmuuttajanuorten riski joutua väkivallan uhriksi on selkeästi muita ryhmiä suurempi. Esimerkiksi riski joutua pahoinpideltyksi on kaksinkertainen verrattuna kantaväestön nuoriin. Osa väkivallasta on maahanmuuttajaryhmien keskinäistä väkivaltaa. Naisilla korostuu riski joutua seksuaalisen ahdistelun kohteeksi (Tuominen ym., 2014, s. 51–52).

Ulkomailla syntyneisiin opiskelijoihin kohdistuu muita nuoria useammin toistuvaa koulukiusaamista ja fyysistä väkivaltaa sekä he ovat useammin ilman ystäviä. Erityisesti ulkomailla syntyneet nuoret elävät muita turvattomammassa ympäristössä. (Oikeusministeriö, 2017, s. 8.) Erityisesti valtaväestöstä ulkonäöltään poikkeavat rodullistetut lapset kokevat monia syrjinnän ja rasismien muotoja, mikä voi johtaa juurettomuuteen ja syrjäytymiseen (Zacheus ym., 2017, s. 12).

Yläasteikäisille suunnatussa tutkimuksessa (Zacheus ym., 2017, s. 6–12) oppilaat kertoivat etnisyyteen perustuvasta pilkanteosta. Aiempi etnografinen tutkimus joensuulaisessa koulussa osoitti, että kantaväestöön kuuluva henkilökunta ja oppilaat vähättelevät rasismia. Tämä tuli selkeästi esiin tutkimuksen haastatteluissa. Myös asioihin puuttumattomuus nousi esiin. Haastateltavilla oli kokemuksia ryhmän ulkopuolelle jättämisestä ja torjutuksi tulemisesta. Koulussa esiintyykin erityisesti epäsuoraa syrjintää.

Rastaa väitöstutkimuksessa rodullistetut lapset tuovat esiin pettymystään opettajiin, heidän valmiuttaan tukea rasismia kohdannutta lasta sekä opettajien kykyä ja halua vastustaa rasismia. Rasismi on suomalaisessa koulumaailmassa vahvasti läsnä oleva ilmiö (Rastas, 2007, s.118.) Rasismin monitasoisuutta on vaikea ymmärtää, jos ei ole sitä itse kokenut (Zacheus ym., 2017, s. 13).

Tasavertaisuuden toteutumattomuudesta voi seurata ulkopuolisuuden kokemusta. Tämä altistaa nuorta monille hyvinvointiongelmille, kuten syrjäytymiselle. Epäsuora rasismi toteutuu usein tahattomasti mikroaggressioiden kautta, joten kasvatuksellisen edukaation tarjoaminen nuorisoikäisille ja heidän kanssaan työskenteleville on tärkeää. Selvitysten ja tutkimusten huoli rodullistettuihin kohdistuvasta syrjinnästä ja rasismista on monitasoista sekä kaikkia yhteiskunnan toimintoja leikkaavaa.

2.3 Etninen identiteetti Suomessa

Etninen identiteetti on yksi osa ihmisen sosiaalista tunnistautumista, jossa on kognitiivisia, tunnepitoisia sekä käyttäytymiseen liittyviä elementtejä. Se on subjektiivinen kokemus kuulumisesta tiettyyn etniseen tai kulttuuriseen ryhmään. Nuori muodostaa identiteettinsä monen asian vaikutuksen myötä. Etninen identiteetti on konstruktio ihmisen kokemuksesta etniseen ryhmittymään kuulumisesta; se on osa ihmisen ajattelua, havaintoja, tunteita ja käyttäytymistä, joka muodostuu etnisen ryhmittymän jäsenistöön kuulumisesta. Täten etnisyys sisältyy ihmisen itsekäsitykseen. (Zotova, ym., 2018; Yancey, ym., 2002; Larja, 2017.)

Suomen Mielenterveys ry määrittelee identiteetin vastaavan kysymyksiin; kuka minä olen, minkälaisiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin ryhmiin minä kuuluu, mihin ikäryhmään kuulun, mikä on minun sukupuoli-identiteettini, mikä on minäkuvani ja minun käsitykseni omista kyvyistäni. Henkilökohtainen identiteetti on tunne omasta ainutlaatuisuudesta. Ryhmäidentiteetti on sosiaalinen tarve kuulua ja samaistua joihinkin ryhmiin, kuten kieli, ammatti, uskonto ja kulttuuri. (Suomen mielenterveys ry, i.a.).

Sosiaalisella identiteetillä tarkoitetaan sitä, kun ihmiset määrittelevät itsensä jonkin sosiaalisen ryhmän jäsenenä. Etninen identiteetti on sosiaalisen identiteetin alalaji ja siinä on kyse siitä, miten yksilö määrittelee tai käsittää itsensä tietyn etnisen ryhmän jäsenenä. (Varjonen, 2013, s. 17.)

Nuori etsii omaa identiteettiään lapsuuden ja aikuisuuden siirtymävaiheessa. Hän joutuu aktiivisesti määrittelemään, samaistuuko hän esimerkiksi taustamaahansa vai samaistuuko suomalaisnuoriin ja suomalaisuuteen. Osa monikulttuurisista nuorista mukautuu useampiin etnisiin identiteetteihin sujuvasti, ja he poimivat eri kulttuureista itselle sopivimmat osat. (Zotova, ym., 2018; Yancey, ym., 2002; Larja, 2017.) Tämän voi nähdä osittain myös negatiivisena asiana. On osoitettu, että selkeän käsityksen omasta etnisestä identiteetistään omaavat nuoret kokevat myönteisempää turvallisuuden tunnetta (Zotova ym., 2018).

Liisa Larjan (Larja, 2017) mukaan ulkomaalaistaustaisen nuoren etnisen identiteetin muodostumiseen vaikuttavat merkittävästi maahanmuuttoikä, Suomessa asumisoloaika sekä lähtömaa. Mitä nuorempana on muutettu Suomeen, sitä todennäköisemmin koetaan itsensä suomalaiseksi. Ympäröivän yhteiskunnan ilmapiirillä ja nuoren kokemalla kohtelulla on myös merkitystä. Yhtäaikainen samaistuminen sekä suomalaisuuteen että taustamaahan ovat hyvinvoinnin kannalta paras vaihtoehto.

Integraatiossa henkilö samaistuu sekä suomalaisuuteen että taustakulttuuriinsa. Joka kolmas monikulttuurinen nuori samaistuu sekä suomalaisuuteen että taust-

takulttuuriinsa. Integraation lisäksi yksilön asettumista uuteen maahan voi tarkastella kolmesta näkökulmasta: sulautumisstrategian, eristäytymisen sekä vieraantumisen näkökulmista. (Larja, 2017.)

Sulautumisstrategiassa henkilö samaistuu lähinnä valtaväestöön ja etäännyy voimakkaasti omasta lähtökulttuuristaan. Eristäytymisessä henkilö ei koe itseään ollenkaan suomalaiseksi. Näitä on 35 prosenttia monikulttuurisista nuorista, ja afrikkalaistaustaisilla nuorilla eristäytyminen on yleisempää kuin muilla maahanmuuttajaryhmillä. Vieraantumisen henkilö ei samaistu suomalaisuuteen tai lähtökulttuuriinsa. Vieraantuminen liittyy usein heikompaan psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Vieraantuminen on harvinaisempaa; heitä on 5 prosenttia maahanmuuttajanuorista. (Larja, 2017.)

Varjosen väitöskirjan (Varjonen, 2013, s. 153.) tutkimuksen osallistujat määrittivät itsensä maahanmuuttajina tai etnisen ryhmänsä edustajina riippuen tilanteesta. Maahanmuuttajaperspektiivi oli yleisin kerrontanäkökulma itsestään. Tämä perspektiivi oli yleistä kerrottaessa syrjinnästä, jota he olivat maahanmuuttajina kohdanneet. Omaan etniseen ryhmään liitetyt stereotyyppit näyttäytyivät usein heidän elämässään. Tutkimuksen osallistujat tekivätkin usein diskursiivista työtä osoittaakseen stereotyyppit vääriksi tai itseensä sopimattomiksi ja he rakensivat positiivisia versioita etnisistä identiteeteistään. Tämän asetelman aiheuttaman paine voi aiheuttaa lisähaasteita identiteettiään hakevalle nuorelle.

Suomalaisessa yhteiskunnassa maahanmuuttajille yleisimmin tarjolla olevia identiteettiasemia ovat syrjityn, ulkopuolisen, altavastajan, hyvin kohdellun, kiittollisen, avuttoman ja osallistujan positiot. Näitä positiota ihminen voi joko hyväksyä tai hylätä. Maahanmuuttaja ponnistelee usein uhrin asemaa vastaan esimerkiksi sensuroiden itseään viittaamalla itse koettuun syrjintään vain yleisellä tasolla. (Varjonen, 2013, s. 153, 159.)

Larja kertoo, että suomalaisuuden käsite kaipaa uudistamista. Kolmannes Suomessa syntyneistä tai Suomeen alle kouluikäisinä muuttaneista nuorista ei tunne itseään suomalaisiksi. Tämä on huolestuttavaa, sillä yhteiskunnan koheesio syntyy osittain yhteenkuuluvuuden kokemisen kautta. Etninen identiteetti ei ole vain

yksilön oma valinta, vaan sitä määrittävät myös ympäröivä sosiaalinen verkosto, yhteiskunta ja esimerkiksi media. Suomessa tehdyt tutkimukset osoittavat suomalaisuuden käsitteen olevan hyvin ahdas, johon hyväksytään vain ”kantasuomalaisia”. (Larja, 2017.) Tämä aiheuttaa toiseuttamisen ja ulkopuolisuuden kokemusta monikulttuurisissa nuorissa.

Suomessa kantasuomalaisuudesta eroava etninen identiteetti liittyy usein maahanmuuttoon. Maahanmuutto on tapahtunut nuoren elämän aikana tai ennen hänen syntymäänsä tapahtuneen vanhempien tai isovanhempien Suomeen tulosta. Olemme havainneet, että etnisyyteen liittyvissä keskusteluissa usein yksipuolistetaan etnisyyden tarkastelu tarkoittamaan ihmisiä, joilla on suora ja selkeä voimassa oleva yhteys Suomen ulkopuoliseen maahan, joko perheensä tai etnisen yhteisönsä kautta.

Usein jää havaitsematta, että Suomessa elää runsaasti ihmisiä, joille oman etnisen identiteetin määrittäminen on näistä asetelmista haastavaa. Voi olla esimerkiksi, että toinen heidän vanhemmistaan on rodullistettu, eikä ole ikinä ollut lapsensa elämässä. Lapsi kasvaa täysin erillään rodullistetun vanhempansa kulttuurista ei-valkoisena suomalaisena. Kuitenkin ympäröivän yhteiskunnan suhtautumisen kautta hänet mielletään ulkomaalaiseksi. Hän voi olla muusta maasta adoptoitu lapsi. Hän on voinut syntyä toisessa maassa mutta hänen äitinsä on mennyt suomalaisen miehen kanssa naimisiin ja muuttanut Suomeen teini-iässä. Tai hän on syntynyt Suomessa rodullistettuna nuorena monikulttuuriseen uusioperheeseen, jossa on useita etnisiä taustoja.

Vaihtoehtoja on monia ja monikulttuuristen nuorten kanssa työskentelevän työntekijän on tärkeä nähdä nuoren identiteettiin vaikuttavia erilaisia tekijöitä, jotta voi ymmärtää nuorta paremmin. Käyttämällä yleistävää käsitettä maahanmuuttaja ja maahanmuuttajataustainen voidaan tahtomatta aiheuttaa toiseuttamisen kokemusta nuorissa, jotka etsivät etnistä identiteettiään tai identifioituvat omien kasvukokemustensa kautta vastoin näitä yleistyksiä

3 RASISMIN PSYKKISET VAIKUTUKSET JA KULTTURISENSITIIVISYYS

Sosiaali- ja terveysalalla kohtaamisen perustana on asiakkaan ainutlaatuisuuden tunnistaminen. Ihminen tulee hyväksyä itsenään, sellaisena kun hän on, tuomitsematta ja tunnistaen hänen itsemääräämisoikeutensa. Työntekijän lähtökohdaksi on hallittu emotionaalinen osallistuminen ja määrätietoinen tunteiden ilmaisu. Arvostava kohtaaminen syntyy kunnioittavassa luottamukseen perustuvassa vuorovaikutuksessa. (Virtanen, 2017, s. 1.)

Sosiaalihuoltolain (L 1301/2014) tarkoitus on vähentää eriarvoisuutta sekä edistää osallisuutta, asiakaskeskeisyyttä ja asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun. Sosiaali- ja hoitotyössä kohtaavat työntekijän ja asiakkaan omat tiedolliset, eettiset, moraaliset, oikeudelliset suhteet. Työntekijän onkin tärkeää tunnistaa näitä ulottuvuuksia oman toiminnan reflektiossa.

Hoitajan eettinen osaaminen perustuu eettisten työn periaatteiden ja ohjeistusten sisäistämiseen sekä lainsäädännön ja sen heijastamien arvojen tuntemiseen. Hyvin toteutetulla hoitotyöllä on tärkeä rooli mielenterveyshäiriöihin liittyvien stigmojen vähentämisessä. (Hämäläinen ym., 2018, s. 36.) Mielenterveystyö on ihmissuhdetyötä, jossa keskeistä on vuorovaikutus. Sairaanhoitaja on hoitotyön toteuttaja ja asiantuntija, joka pyrkii tukemaan asiakasta kriiseissä ja elämönhallinnassa. Lastensuojelussa sairaanhoitajan työtehtävät ovat samanlaiset sosionomin kanssa ja hoitotyötä toteutetaan yhteistyössä. Hoitotyön keskiössä on vuorovaikutuksellisten menetelmien hallinta ja kyky käyttää omaa persoonaansa työvälineenä (Hämäläinen ym., 2018, s. 33).

Suomalaisessa tutkimuksessa ei havaintojemme mukaan juuri olla tutkittu rasismia ja psyykkisen hyvinvoinnin yhteyttä. Suomalaiset tutkimukset rasismista keskittyvät lähinnä kohdatun syrjinnän ja rasismien mittaamiseen muttei siihen mitä seurauksia nämä aiheuttavat yksilössä. Yhtenäistä näille tutkimuksille on kuitenkin rasismien aiheuttaman hyvinvointihaitan tunnistaminen. Koska rasismien aiheuttamaa psyykkistä kuormitusta ja haittaa ei laajasti tutkita Suomessa, on tarpeen

tukeutua kansainväliseen tutkimukseen. Yhdysvalloissa on pitkät perinteet etnistä (ethnic studies) sekä psykiatrisesta tutkimuksesta maan ainutlaatuisen rasismin historian takia (Kirkinis ym., 2018, s. 16–17; Northern Arizona University. i.a). Onkin perusteltua tukeutua yhdysvaltalaiseen tutkimukseen kohtaamistyövälineen teorian määrittelyssä.

3.1 Rasismin yhteys mielenterveyteen

Mielenterveys on olennaisesti yhteydessä koettuun hyvinvointiin ja elämäntyytyväisyyteen. Psykkisen hyvinvoinnin ilmentymiä ovat tyytyväisyys omaan elämään, elämänlaatuun ja sen suuntaan sekä elämän kokeminen merkitykselliseksi. Mielenterveyden häiriöt ovat negatiivisia ulottuvuuksia psyykkisessä hyvinvoinnissa. (Duodecim, 2017.)

Mielenterveystyön tavoitteena on vähentää mielenterveyteen liittyviä uhkia ja vahvistaa mielenterveyttä. Mielenterveystyötä toteutetaan ehkäisevällä- ja edistävällä työllä sekä mielenterveyspalveluilla. (Sosiaali- ja terveysministeriö. Terveyspalvelut. Mielenterveyspalvelut, ia.) Mielenterveystyö on moniammatillista toimintaa, joka sisältää lääketieteeseen, psykologiaan, hoitotieteeseen ja sosiaalitieteisiin perustavaa toimintaa sekä havainnointia ja niiden analysointia (Hämäläinen ym., 2018, s. 5).

Trauma on henkinen vaurio, haava, jonka traumaattinen tapahtuma aiheuttaa. Traumaattinen tilanne aiheuttaa henkilössä voimakasta avuttomuutta, pelkoa tai kauhua. Traumaattisesta tapahtumasta muistuttava tilanne aiheuttavat voimakasta ahdistusta, jonka seurauksena autonominen hermosto aktivoituu, josta seuraa ruumiillisia oireita. Traumaattisesta stressihäiriöstä kärsivä ihminen pyrkii torjumaan tunteen syntymistä, jonka seurauksena hän voi eristäytyä sosiaalisesti. (Kirkinis ym., 2018, s. 3–4, Duodecim 2018.)

Susanna Kallakorpin psykiatrisia maahanmuuttajapotilaita tarkastelevassa tutkimuksessa potilaiden mielenterveyteen Suomessa vaikutti heikentävästi esimerkiksi Suomessa koetut traumaattiset kokemukset, hoidotta jääminen ja rasismi.

Tutkimuksessa ei kuitenkaan tarkasteltu rasismien vaikutuksia potilaaseen omalla aiheenaan. (Kallakorpi, 2017, s. 38.)

Haaga-Helian eSignals-julkaisussa *Rasismikokemukset vaikuttavat opiskelijan terveyteen* (Kaukinen & Moua, 2020) lyhytterapeutti Michaela Moua kertoo rasismien vaikutusten voivan olla mielenterveydelle kauaskantoisia. Rasismikokemuksilla voi olla suoria vaikutuksia esimerkiksi oppimiseen ja oppimistuloksiin. Rasismien erityinen piirre on sen kokonaisvaltaisuus: se ilmenee arjessa ja rakenteissa. Toistuva ja kasautuva traumatisoiva tekijä ihmisen elämässä voi aiheuttaa 2-tyypin traumaa. Pitkällä aikavälillä rasismikokemukset voivat aiheuttaa mielenterveyden järkkymistä. Lyhyellä aikavälillä rasismikokemukset voivat aiheuttaa sen kohteelle kroonista stressiä, joka voi johtaa psykologisiin ja fysiologisiin oireisiin sekä vaikuttaa sosiaaliseen kanssakäymiseen. Julkaisussa nostetaan esiin, että rasistinen häirintä pitää ottaa yhtä vakavasti kuin seksuaalinen häirintä.

Vuoden 2018 kirjallisuuskatsauksessa *Racism, racial discrimination, and trauma: a systematic review of the social science literature* (Kirkinis ym., 2018, s. 1) analysoitiin 28 aiempaa tutkimusta rotusyrjinnän ja psyykkisen trauman yhteydestä. Rasismien ja trauman yhteyttä on aikaisemmin tutkittu niukasti ja empiirisessä kontekstissa yhteyttä ei ole aiemmin todennettu. Kirjallisuuskatsauksessa löytyi merkittävä yhteys rotusyrjinnän ja psyykkisen traumaoireiston välillä. Aiempien tutkimusten analyysissä traumaoireiston ja diskriminaation välillä löytyi 70 % assosiaatio. Williamsin kvantitatiivisen tutkimuksen (Williams ym., 2018, s. 2) tulosten mukaan rotusyrjintä lisäsi merkittävästi syntyvien psyykkisten traumojen ennustettavuutta.

Kirjallisuuskatsaus osoittaa (Kirkinis, ym., 2018, s. 15), että terveydenhuollon ammattilaisten pitäisi ottaa huomioon rasismiin liittyviä sosiaalisia tekijöitä asiakkaan hyvinvoinnin edistämiseksi. Tämä johtopäätös pätee yhtä lailla sosiaalialan ammattilaisiin. Rasismien vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin on tutkittu vähän. Rasismien yhteyttä psyykkiseen vointiin on kuitenkin alettu havaitsemaan enenevästi myös tutkimuksen kentällä.

Rotuun perustuva trauma on kompleksinen käsite. Siinä nivoutuu yhteen monitasoisia syrjinnän muotoja, jotka vaikuttavat rodullistettujen psyykkiseen hyvinvointiin. Syrjinnästä johtuva stressi on monitahoinen ongelma, jonka vaikutukset näkyvät negatiivisesti myös yhteiskunnan rakenteissa esimerkiksi syrjäytymisen muodossa. Vakavat tai toistuvat syrjinnän muodot aiheuttavat traumaattista stressiä. Voimakas stressi vaikuttaa negatiivisesti itsesäätelymekanismeihin, jolloin tapahtuma voi jäädä käsittelemättä. (Kirkinis ym. 2018, s. 3–4.)

On osoitettavissa, että rodullistetuilla väestöryhmillä on suurempi riski kokea post-traumaattisen stressihäiriön kaltaisia oireita verrattuna valtaväestöön. (Kirkinis ym., 2018, s. 3–4.) Esimerkiksi väkivallan uhriksi joutuneen henkilön post-traumaattisten stressioireiden vakavuustaso lisääntyy, jos väkivallan motiivina on ollut syrjintä (Williams ym., 2018, s. 2). Toisaalta kaikista vakavimpia psyykkisiä vaurioita aiheuttavat ei-väkivaltaiset kumulatiiviset kokemukset kuten mikroaggressio ja toiseuttaminen (Jerningan & Daniel, 2010, s. 3).

Syrjinnän muodot vaihtelevat ja voivat olla sekä fyysisiä että psyykkisiä. Uhrin kokemukset voivat olla vihamielisiä ja fyysisesti uhkaavia tai hienovaraista näkyvätöntä mikroaggressiota. Selkeästi näkyvä suoranainen syrjintä voi olla kertaluontoista, mutta mikroaggressio on usein luonteeltaan kroonista. Eriarvoisuuden kokemus vääristää yksilön havaintoja itsestään ja ympäristöstään. (Polanco-Roman ym., 2016.)

Syrjinnän vaikutukset mielenterveyteen riippuvat siitä, miten henkilö on rassistiset teot kokenut ja siitä, millaisia psyykkisiä selviytymis- ja itsesäätelykeinoja hänellä on. Rastisen trauman kokenut henkilö voi esimerkiksi luovuttaa henkisesti tai ehdollistua syrjinnälle. Tällöin haitalliset itsesäätelymekanismit, kuten mukautuminen, välttely ja päihteiden käyttö lisääntyvät. Polanco-Roman tutkimuksessa todetaan, että syrjintä aiheutti tilanteiden välttelyä, ahdistuneisuutta, emotionaalista apatiaa ja eristäytymistä. Nämä toimintatavat ovat psyykkiselle hyvinvoinnille vahingoittavampia verrattuna ratkaisukeskeisiin itsesäätelykeinoihin ja ne ovat yhteydessä traumakokemusten puutteelliseen käsittelyyn. (Polanco-Roman, ym., 2016.)

Toistuvasta rasismille altistumisesta johtuvaa traumaa ei välttämättä hoideta asianmukaisesti, koska rasismista johtuvaa oireistoa ei tunnisteta laajasti. Hoitotieteellisessä kirjallisuudessa rasismien aiheuttamaa traumaa ei juurikaan käsitellä. Myöskään psykologisessa tai psykiatrisessa arviointi- ja diagnostiikkajärjestelmässä ei tunnisteta, että rasismilla on merkittävä vahingollinen vaikutus mielen-terveyteen. On olemassa muutama työkalu rasismista johtuvan traumaoireiston mittaamiseen, kuten esimerkiksi *Trauma Symptoms of Discrimination Scales (TSDS)*, joka mittaa syrjinnästä johtuvia ahdistus- ja traumaoireita. Tutkimusten mukaan jatkotutkimusta tarvitaan, jotta voidaan paremmin ymmärtää rasistisen trauman toimintamekanismeja. Jatkossa tulisi myös kehittää arviointityökalu, joka vastaa asianmukaisesti rasismitraumasta kärsivien tarpeisiin. (Williams, ym., 2018, s. 6, 10–11.)

3.2 Rasismien traumakokemuksen mittaamismenetelmät

Atkins kertoo 16:ta tutkimusta käsittelevässä kirjallisuuskatsauksessaan (Atkins, 2015, s. 5) rasismien ja syrjinnän kokemisen aiheuttamien vaikutusten mittaamisessa ja tunnistamisessa tapahtuneen viime vuosina edistystä. Osa työkaluista, kuten *Perceived Racism Scale (PRS)*, pyrkii luokitusasteikon avulla mittaamaan rasismien kokemukselle altistumisen tiheyttä sekä sen emotionaalista vastetta. Altistuminen rasismille on asteikossa luokiteltu sen mukaan, missä ympäristössä sitä on koettu: työpaikalla, julkisilla paikoilla, koulussa ja niin edelleen. Emotionaalisen vasteen mittaus on eroteltu kahteen kategoriaan: rasismien aiheuttaman tunnereaktion, kuten ahdistuksen, vihan ja pelon voimakkuuteen sekä sen seurauksena käyttäytymisessä näkyviin vaikutuksiin: välttely, aggressiivisuus, ylisuorittaminen ja niin edelleen.

Mikäli nuori on kokenut syrjintää, mikroaggressiota tai rasismia häneen identifioitun etnisen taustan takia, hänellä täytyy olla mahdollisuus puhua kokemuksistaan työntekijän kanssa. Kysymykset seuraavat PRS-luokitusmenetelmän teemoja. Määriteltyjen kysymysten avulla kartoitetaan, minkälaisia tunteita kokemukset ovat herättäneet, miten useasti ne ovat toistuneet, kuinka kauan tilanne on kestänyt, miten ja missä kontekstissa tapahtumat ovat ilmenneet, mikä on

nuoren oma käyttäytymismalli näissä tilanteissa sekä miten nämä kokemukset vaikuttavat nuoren terveyteen ja hyvinvointiin. Työkalujen tarkoituksena on karottaa sekä koettua rasismia että syrjinnän vaikutuksia, jotta olisi mahdollista ymmärtää ilmiön monimuotoisuutta. Saadun tiedon avulla mahdollistetaan myös spesifimpien työkalujen kehittäminen. (Atkins, 2015, s. 5.)

The index of Race-Related Stress -menetelmä (IRRS) mittaa arjessa koetun rasismien ja syrjinnän aiheuttamaa stressiä. Työkalu on jaettu neljään eri kategoriaan: kulttuuriseen, institutionaaliseen, yksilölliseen ja kollektiiviseen. Sen tarkoituksena on luokitella sekä rasismille altistumisen määrää että arvioida tapahtuman aiheuttamaa stressitasoa. Vastajilta kysytään myös läheisten kokeman rasismien vaikutusta henkilökohtaisesti koettuun stressiin.

Menetelmästä on olemassa myös suppeampi versio (IRRS-B), jossa luokitellaan elämän aikana koettua rasismia ja syrjintää sekä sen aiheuttamaa stressiä. IRRS-B-versiossa tapahtumien konteksti on jaettu kolmeen kategoriaan: kulttuuriseen rasismiin, yksilölliseen rasismiin ja institutionaaliseen rasismiin. IRRS-menetelmästä on kehitetty myös nuoria varten oma versionsa, jossa käsitellään sekä nuoriin itseensä että heidän lähiomaisiinsa kohdistuvaa rasismia ja sen aiheuttamaa stressiä. (Atkins, 2015, s. 6.)

Toinen erityisesti nuoria varten kehitetty työkalu on *Adolescent Discrimination Distress Index* (ADDI), jossa luokitellaan nuorten kokeman rasismien aiheuttamaa ahdistusta eri konteksteissa. Vastajat arvioivat, ovatko he kokeneet etnisestä taustastaan johtuvaa syrjintää ja miten rasismi on ilmennyt. Diskriminaatio on jaoteltu kolmeen kategoriaan: institutionaaliseen syrjintään, koulutukseen liittyvään syrjintään sekä kollektiiviseen syrjintään. (Atkins 2015, s. 7.)

Lastensuojelussa on käytössä erilaisia arviointityökaluja, joiden avulla on mahdollista saada tietoa sekä nuorten senhetkisestä voinnista että nuoren elämän eri osa-alueista. Käytössä on muun muassa erilaisia haastattelukaavakkeita, kuten *Youth Self Report* (YSR). Siinä vastataan ennalta määriteltyihin kysymyksiin,

jotka käsittelevät koulunkäyntiä, harrastuksia ja yleisiä ongelmia. Nuori voi halutessaan lisätä kommenttejaan kaavakkeeseen tai vastata pelkästään luokitusosioon.

Suurin osa tarkastelemistamme psykiatrisista työkaluista ovat luonteeltaan psykometrisia ja kohdistuvat erityisesti afroamerikkalaisten Yhdysvalloissa kokemaan syrjintään ja rasismiin. Vaikka työkalut käsittelevät samaa ilmiötä, ne poikkeavat toisistaan sekä rakenteeltaan että tulosten arvioinnin näkökulmasta. Tämä osoittaa ilmiön moniulotteisuuden ja sen kokonaisvaltaisen vaikutuksen niihin, joihin syrjimin kohdistuu.

Lastensuojelun arviointijaksoissa hyödynnetään myös erilaisia työkaluja, joiden käyttö vaihtelee nuoren yksilöllisen tarpeen mukaan. Osa nuorista hyötyy kirjallisista kyselylomakkeista, kun taas toisille sopii paremmin semistrukturoitu haastattelu, joka antaa mahdollisuuden lisäkysymyksille ja vapautuneemmalle vuorovaikutukselle. Kerromme lisää lastensuojelun arviointityökaluista luvussa 5.2.

3.3 Voimavaralähtöinen asiakas kohtaaminen ja kulttuurisensitiivisyys

Voimavaralähtöisyys korostaa ihmisen vahvuuksia ja itsemääräämistään rajoitteiden tarkastelun sijaan. Kaikilla ihmisillä on voimavaroja antavia ja kuormittavia tekijöitä, jotka riippuvat yksilöllisistä tekijöistä. Voimavaroja antavat tekijät suojaavat lasta epäsuotuisilta tekijöiltä ja antavat elämään hallittavuutta. Ne edistävät lapsen kasvua ja kehitystä. Voimavaroja voi tarkastella muun muassa vanhemmuuden tarjoaman tuen, kaveripiirin ja parisuhteen näkökulmasta. Voimavaralähtöisessä työskentelyssä autetaan nuorta ja vanhempia tunnistamaan omia voimavaroja ja kuormittavia tekijöitä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020.-g.) Opinnäytetyön kohtaamistyövälineessä tarkastellaan nuoren voimavaroja ja autetaan häntä tunnistamaan niitä.

Kulttuurisensitiivisen työotteen sisäistänyt sosiaali- ja terveysalan työntekijä haluaa ymmärtää eri taustoista tulevaa ihmistä. Hänellä on herkkyyttä ja kykyä peilata omia kulttuurisia tottumuksia ja arvoja toisten kulttuuriin tottumuksiin. Tällä

mahdollistetaan kunnioittava ja arvostava vuorovaikutus, jossa kummallakin osapuolella on oikeus oman kulttuurinsa ilmaisuun ja tulla hyväksytyksi ja kuulluksi sen kanssa. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2020.-a.) Lastensuojelussa asiakas tulee kohdata kokonaisvaltaisesti tukien hänen psyykkistä- ja fyysistä hyvinvointiaan huomioiden hänen taustansa ja elämäntilanteensa.

Työntekijän tulee ymmärtää nuoren alisteista asemaa suhteessa viranomaiseen ja aikuiseen (THL-blogi, 2016). Nuoruuteen kuuluu oman identiteetin etsintä. Lastensuojelun asiakkaana oleva nuori on monella tasolla yhteiskunnan marginaaleissa, ja he ovat usein kasvamassa eri kulttuurien välissä. Nämä kaikki vaativat työntekijältä erityistä valmiutta sensitiiviseen kohtaamiseen.

Lastensuojelutyössä on tärkeää korostaa asiakkaalle, että nuoren kertoessa laitoksen työntekijälle asioistaan, ne eivät ole täysin luottamuksellisia, heidän välisään, vaan niistä voidaan kertoa eteenpäin (ilmoitusvelvollisuus) esimerkiksi vastuusosiaalityöntekijälle ja huoltajille. (L 417/13.4.2007) Tämä aiheuttaa lähtökohtaisen ristiriidan luottamussuhteen muodostumisessa. Nämä asiat yhdessä korostavat ammatillisen selkeyden tarvetta.

THL:n Lähisuhdeväkivallan uhri -haastatteluohjeistuksessa (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2020-b) korostetaan olevan mahdollista, että haastattelija on ensimmäinen viranomainen, jolle asiakas/nuori puhuu kohtaamastaan kaltoinkohtelusta. Tärkeintä on luottamuksellisen ja turvallisen ilmapiirin rakentaminen. Nuorta tulee kuunnella myötätuntoisesti huomioiden, että hänen mahdollinen haasteellinen käyttäytymisensä voi johtua häpeästä, traumatisoitumisesta tai aikaisemmista huonoista kokemuksista asiasta puhuttaessa. Tärkeää on todeta nuorelle, että häneen kohdistettu kaltoinkohtelu on väärin. Jos kyseessä on akuuttista tilanteesta, tulee aina huolehtia nuoren turvallisuudesta. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen tulee tiedostaa, että kaltoinkohtelukokemukset voivat vaikuttaa monin tavoin nuoren hyvinvointiin ja elämäntilanteeseen.

4 LASTENSUOJELU MONINAISESSA SUOMESSA

Maahanmuuton sekä Suomessa jo asuvien toisen ja kolmannen polven maahanmuuttajataustaisten vaikutuksesta sosiaali- ja terveystalouselämys ja siten myös lastensuojelu ovat muuttuvien haasteiden edessä. Näihin ne ovat tutkimusten valossa huonosti valmistautuneet, eivätkä tunnista tarvittavissa määrin omaa roolia rakenteellisen syrjimyksen mahdollistajana. On tarpeen kertoa lastensuojelusta, lastensuojelurakenteesta ja kulttuurisesta moninaisuudesta lastensuojelussa sekä sen erityispiirteistä ja haasteista. Esille tulee rodullistetun nuoren asema palvelujärjestelmässä sekä miten hänen erityisnäkökulmaansa on huomioitu.

4.1 Lastensuojelulaki sijaishuollosta ja tasavertaisuudesta

Suomen perustuslaissa, Suomea sitovissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sekä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa veloitetaan lapsen edun asettaminen etusijalle kaikessa viranomaistoiminnassa. Lastensuojelulla turvataan lapsen oikeus kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Vanhemmillä on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista mutta viranomaisilla on velvollisuus tukea vanhempia kasvatuksessa. (Terveystalouden ja hyvinvoinninlaitos, i.a.-c.)

Lapsi ja perhe ohjataan lastensuojelun piiriin, kun lapsen kehitys ja kasvu on uhattuna (Valvira, 2015). Lasten ja nuorten hyvinvointia edistävillä toimilla, kuten varhaisella tuella, ehkäistään ongelmien syntyä tai pahenemista. Lastensuojelu ei ole yksistään lastensuojeluviranomaisten toimintaa vaan kaikki viranomaiset ja yhteisöt, kuten opettajat, neuvolat ja terveydenhuolto osallistuvat lasten suojeluun. Lastensuojelu toimii kolmen perustehtävän kautta: lapsen yleisiin kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinaisen lastensuojelu. (Terveystalouden ja hyvinvoinninlaitos, i.a.-c.)

Lastensuojelutilastot vuodelta 2018 kertovat, että lastensuojeluilmoitus tehtiin 78 875 lapsesta. Kiireellisesti sijoitettiin 4 390 lasta ja kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli yhteensä 18 544. Kaikissa näissä oli kasvua edellisestä vuodesta. Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä oli 54 883 lasta ja nuorta, joka oli noin tuhat vähemmän kuin edellisenä vuotena. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, i.a.-d.)

Lastensuojeluasiakkuus ei tarkoita suoraan huostaanottoa vaan asiakkuus etenee vaiheittain tarpeen mukaan. Vaiheita ovat ehkäisevä lastensuojelutyö, lastensuojelutarpeen selvitys, avohuolto, kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja jälkihuollon tukitoimet. (Sosiaali- ja terveysministeriö, i.a.) Tarkastelemamme asiakasryhmä sijoittuu lastensuojelun palvelujärjestelmässä pääosin kiireellisen sijoituksen vaiheeseen. Helsingin Nuorten vastaanotto on lyhytaikaista sijaishuoltotukea, joka perustuu aina lastensuojelulain mukaiseen sijoituspäätökseen. Kiireellinen sijoitus aloitetaan, kun lapsi on välittömässä vaarassa tai on muuten kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa. Väliaikainen laitoshoidon tarpeen, kun tarvitaan erityistä ammatillista osaamista. Laitoksessa sairaanhoitajista, sosionomeista sekä psykologeista koostuva moniammatillinen työryhmä työskentelee kiinteästi lapsen huoltajien kanssa mahdollistaen tiiviin yhteydenpidon lapsen ja hänen huoltajiensa kanssa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitost, i.a. - e.)

Lastensuojelulaissa (L 417/13.4.2007) korostetaan erityisesti asiakkaiden ihmisarvoista kohtaamista, joka ilmenee yhdenvertaisena, syrjimättömänä ja kunnioittavana kohteluna. Näiden lisäksi keskeisiä kohtia lastensuojelulaissa ovat kielellisten, kulttuuristen ja uskonnollisten taustojen huomioiminen. Eettiset periaatteet läpäisevät kaiken lastensuojelutyön ja jokaisen lastensuojelutyötä tekevän ammattilaisen tulisi tarkastella mitä ne tarkoittavat omassa työssään. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014, s. 11.)

4.2 Kulttuurinen moninaisuus lastensuojelussa

Lastensuojelulain ytimessä on pohjoismainen vahva periaate pyrkimyksestä tasa-arvoon ja yhtenäiseen kohteluun. Monikulttuurinen yhteiskunta toisaalta synnyttää tarpeen oikeudesta erilaisuuteen ja erilaiseen kohteluun. Tämä ristiriita synnyttää tilanteen, jossa on määriteltävä kuinka paljon erilaisuutta hyväksytään ja mikä taho määrittelee hyväksytyin erilaisuuden rajat? (Anis 2008, s. 46.)

Lastensuojelulaki velvoittaa viranomaisia tarkastelemaan tätä ristiriitaa ja määrittämään hyväksyttävyyden rajoja lapsen kasvun ja kehityksen ollessa uhattuna; miten tukea rodullistetun lapsen etua kriisitilanteessa? Monikulttuurisen asiakkaan kohtaaminen vaatii ammattilaiselta monipuolista osaamista: kulttuuritunteudesta, joustavuutta, riittävän ajan varaamista, selkeää kommunikointia ja huolellista perehtymistä asiakkaan taustaan. Pitää myös kyetä näkemään asiakas yksilönä kulttuurin takaa - ei nähdä rodullistettua asiakasta vain oman kulttuurinsa edustajana. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, i.a.-f.)

Rodullistettuihin lapsiin kohdistuu ristiriitaisia odotuksia yhteiskunnan instituutioiden, nuorisokulttuurin, vanhempien sekä kulttuuristen ja uskonnollisten yhteisöjen taholta. Lastensuojelun on tunnistettava tätä ilmiötä ja ajettava lapsen etua ristiriitojen paineessa. (Anis 2008, 50.) Lastensuojelun piirissä olevien lasten etnistä alkuperää ei dokumentoida eettisistä syistä. Tämä vaikeuttaa tutkimuksellisesti eri ryhmien vertailua ja palvelujärjestelmän tukitoimien kohtaamisen tarkastelua. Luokittelu etnisiin ryhmiin voisi kuitenkin herkästi synnyttää yksipuolisia yleistyksiä vähemmistöryhmää kohti. (Anis 2008, s. 46–47.)

Ihmisoikeussopimukset ja perustuslaki tunnistavat, että lapset tarvitsevat enemmän apua, jotta heidän oikeutensa toteutuisivat. Ne tunnistavat lasten joukossa olevan lapsiryhmiä ja lapsia, jotka ovat haavoittuvassa asemassa, esimerkiksi vähemmistöasemansa, seksuaali-identiteettinsä takia tai olevan erityisen haavoittuvassa asemassa tilanteissa, joissa lapsi on turvapaikanhakija tai ilman huoltajaa kotimaansa ulkopuolella oleva. (Martiskainen & Toivonen 2019, s. 15.)

Palvelujärjestelmän ja viranomaisverkoston kulttuuriset väärät tulkinnat voivat ajaa turhaan rodullistettuja lapsia lastensuojelun asiakkaiksi. Kun sosiaalityöntekijä ja rodullistetun asiakasperhe eivät löydä yhteistä ymmärrystä, seuraa tilanteita, joissa yksipuolisista ongelmatulkinnoista voi seurata pitkäaikaista sosiaalityön asiakkuutta. Lapsi ja hänen perheensä eivät saa tarkoituksenmukaista riittävää apua. (Anis 2008, s. 48.)

Lastensuojelun työntekijän suhtautuminen kulttuurisiin tekijöihin vaikuttaa paljolti siihen, millaiseksi asiakas kokee palvelujärjestelmän. Huonot kokemukset, kuten asiakkaan kulttuurin tuomitseminen, lisäävät pelkoa ja epäluottamusta koko palvelujärjestelmää kohti. Validointi, kuten asiakastilanteen kysymykset maahanmuuttajaperheen kulttuurin tavoista, lisää ymmärryksen syntymistä. Tällöin kulttuuria käytetään työskentelyn välineenä. (Periainen, 2018, s. 19.)

Lastensuojelun keskusliiton lehdistötiedotteessa (Lastensuojelun keskusliitto, 2011) kerrotaan Johanna Hiitolan väitöskirjan tuloksista, jossa hallinto-oikeudet määrittävät vanhemmuuden mitaksi keskiluokkaisen kantasuomalaisen heteroseksuaalisen ydinperheen. Lapsen huostaanoton hallinto-oikeuden päätösasiakirjoissa ilmeni, että maahanmuuttajaperheiden erityisyyttä tarkasteltiin lähinnä negaation kautta ja perheen ongelmia selitettiin kulttuurisilla eroavuuksilla, kun kantasuomalaisten kohdalla perheen ongelmia tarkasteltiin yksilöllisten tekijöiden kautta.

Eurooppalaisissa ja pohjoismaisissa tutkimuksissa etnisiä vähemmistöjä edustavat lapset ja maahanmuuttajalapset ovat keskimääräistä useammin lastensuojelutoimenpiteiden kohteena. Suomen pääkaupunkiseudulla tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että rodullistettuja lapsia oli lastensuojelun avohuollon piirissä suhteellisesti enemmän kuin valtaväestöä. (Anis 2008, s. 47.)

Lasten kulttuurisen taustan huomioiminen sijoituksissa oli puutteellista, vaikka esimerkiksi Helsingin hallinto-oikeuden alueella kolmasosa lapsista kuului etniseen vähemmistöön (Hiitola & Heinonen 2009, s. 69). Maura Nurmen käyttötutkimuksen (Nurmi 2017) perusteella rasismia sekä rodullistamisen tunnistamista ja käsittelyä ei oteta tarpeeksi huomioon lastensuojelun sosiaalityössä. Vaikka

rotuun perustuva syrjintä tunnistetaan on kulttuuristen ennakkoluulojen ja kulttuuristavan toiminnan tunnistaminen vähäisempää. Lastensuojelun työntekijät eivät ota puheeksi asiakkaiden mahdollisia rasismikokemuksia, vaan odotetaan asiakkaiden itse tuovan niitä esiin. Lastensuojelu voi syrjiä järjestelmällisesti maahanmuuttajataustaisia asiakkaita, jos sosiaalityöntekijällä ei ole pääsyä tarpeellisiin resursseihin ja ylimääräiseen aikaan asiakastyössä (Periainen, 2018, s. 24).

Periainen pro gradu -tutkielman (Periainen, 2018, s. 71) tuloksissa kerrotaan, ettei haastateltujen maahanmuuttajataustaisten lastensuojeluasiakasperheiden syrjintä-, rasismi- tai traumakokemuksia juurikaan huomioida lastensuojelussa. Perheet kuitenkin kokivat, että heidän tilannettaan huomioidaan lastensuojelun palveluiden suunnittelussa. He kertoivat, että kulttuuriset tekijät tulivat jossain määrin huomioiduksi työskentelyssä osana muuta keskustelua. Niitä ei kuitenkaan erikseen nostettu omaksi aiheekseen. Kaikkineen perheet olivat kokeneet lastensuojelun olevan syrjinnästä vapaa alue.

Lastensuojelun keskusliiton selvityksessä tuodaan esiin lasten ja nuorten psykiatrian riittämättömän asiantuntijuuden ja osaamisen maahanmuuttajalasten hoidossa. Erityisesti osaamisen puutetta on traumatisoituneiden nuorten kohtaamisessa. Kun ongelmia ei tunnisteta ja tarjottu apu ei ole adekvaattia, maahanmuuttajanuoret jäävät syrjään palveluista. (Martiskainen & Toivonen 2019, s. 40.) Perhepalveluiden tutkimus osoittaa, että palvelut on luotu homogeenisesti suomalaista asiakasta ajatellen. Maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön välillä liittyviä poikkeavia tekijöitä ei aina huomioida riittävässä laajuudessa. (Periainen, 2018, s. 5.)

Oikeusministeriön selvityksessä (Oikeusministeriö, 2019, s. 14) suositellaan koulutusta viranomaisille, jotta he pystyvät tunnistamaan ja havaitsemaan paremmin moniperusteista syrjintää osana ammatillista osaamistaan. Lisäksi oikeussuojakeinoja pitää kehittää, jotta tukipalveluissa tunnistetaan moniperusteisen syrjinnän haavoittuva erityisasema, sekä syrjinnän kasaantumisen vaikutukset yksilöiden ja väestöryhmien kohdalla. Nurmen tutkimuksessa (Nurmi 2017, s. 24) sosi-

aalityöntekijät kertovat monikulttuurisuuskoulutusten sivuuttavan rasismien käsittelyn ja he kaipaavat rasismien näkökulmaan perehdytystä ja koulutusta. Lisäksi intersektionaalisuus-käsite tulisi ottaa mukaan monikulttuurisuuskoulutuksiin.

5 HERTTONIEMEN VASTAANOTTO

Herttoniemen vastaanotto on yksi kolmesta Helsingin nuorisoikäisille tarkoitettua vastaanottoyksiköstä. Nämä kolme yksikköä muodostavat kokonaisuuden, jota kutsutaan Nuorten vastaanotoksi. Kohtaamistyöväline on tarkoitus ottaa aluksi käyttöön Herttoniemen vastaanotossa. On tarkoituksenmukaista kertoa Helsingin kaupungin lastensuojelun nuorille tarkoitettujen vastaanottoyksiköiden toiminnasta, sosionomin ja sairaanhoitajan työnkuvista sekä Nuorten vastaanotossa käytettävistä työmenetelmistä.

5.1 Nuorten vastaanotto

Lastensuojelulain (L 316/8.3.2011) mukaan laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti perhehoidossa tai muualla. Sijoituspaikan huollossa tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta. Helsingissä on vastaanotto- ja arviointiyksiköitä eri ikäisille. Nuorisoikäisten vastaanotosta ja arvioinnista Helsingissä vastaa Nuorten vastaanotto. (Helsingin kaupunki, 2020.)

Nuorten vastaanotossa on kuuden asiakaspaikan osastoja yhteensä seitsemän. Sekä Malminkartanon että Herttoniemen vastaanotossa on kaksi osastoa. Kallion vastaanotossa on kolme osastoa. Kullakin osastolla työskentelee seitsemän ohjaaja, joista yksi on sairaanhoitaja. Vastaanotto-osastoilla työskentelee lisäksi yhteinen erityissosiaalityöntekijä sekä kolme psykologia. Asiakkaat ovat nuorisoikäisiä 13–17-vuotiaita. Asiakkuus osastolla perustuu aina lastensuojelulain

mukaiseen sijoituspäätökseen. (Helsingin kaupunki, 2020.) Nuori voidaan sijoittaa mihin kellonaikaan tahansa ja tavoiteneuvottelu pidetään viimeistään viiden päivän kuluttua sijoituksen alkamisesta (Helsingin kaupunki, i.a).

Vastaanottoyksiköiden pääasiallinen tehtävä on tarjota turvallinen ympäristö kriisitilanteessa, arvioida sekä selvittää nuoren ja hänen perheensä tilannetta. Sijoituksen aikana työskennellään yhteistyössä lapsen perheen, lapsen, vastuusosiaalityöntekijän, viranomaisverkoston sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Sijoituksen aikana tehdään suunnitelma lapsen hoidosta, huollosta ja mahdollisesta jatkosijoituksesta. Suurin osa lapsista palaa takaisin kotiin. Arviointi pyritään suorittamaan mahdollisimman lyhyessä ajassa, viimeistään kahdessa kuukaudessa. (Helsingin kaupunki, 2020.)

Sosionomin ja sairaanhoitajan työkuvat ovat pitkälti samankaltaisia lastensuojelulaitoksessa toimien tiivistä toistensa ammattitaitoa täydentäen. Työtehtävät ovat yhtenäisiä eri osa-alueilla kuten arjen juoksevien asioiden huolehtiminen, omaohjaajana toimiminen arviojaksolla, perhetyö, verkostotyö esimerkiksi neuvotteiluissa, haastattelut, päätösten teko tietojärjestelmään sekä loppuyhteenvedon kirjoittaminen. Työpainotuksissa on myös eroavaisuuksia.

Terveystieteiden ammattilaisena painopiste lastensuojelussa on terveyden edistämiseksi ja hyvinvointia uhkaavien tekijöiden ennaltaehkäisemisessä. Ennaltaehkäisemisellä tässä kontekstissa tarkoitetaan hyvinvointia uhkaavien tekijöiden kartoittamista ja tarvittavien toimenpiteiden järjestämistä kuten asiakkaan ohjaamista tutkimuksiin ja hoito- ja terapiapalveluiden piiriin. (13.4.2007/417)

Herttoniemen nuorten vastaanoton sairaanhoitajan työkuvaan kuuluu hoidontarpeen arviointi sekä hoitosuunnitelman laatiminen arviointijakson alussa. Sairaanhoitaja huolehtii myös kiireellisesti sijoitettujen nuorten lääkehoidosta seuraamalla sekä lääkityksen vastetta että mahdollisia haittavaikutuksia. Hän varaa ajan lääkärille, mikäli täytyy tehdä lääkitysmuutoksia.

Sairaanhoitaja tarvitsee lastensuojelussa sekä mielenterveyshoitotyön osaamista että vahvaa farmakologista ja farmakokineettistä osaamista. Mielenterveyden hoitotyö korostuu silloin kun nuori oireilee psyykkisesti ja tarvitse turvalliset puitteet. Tällöin hän pääsee vähitellen käsittelemään psyykkisten oireiden taustatekijöitä. Sairaanhoitaja tekee moniammatillista yhteistyötä sekä osaston psykologin kanssa että myös eri toimijoiden kanssa kuten terveysaseman ja nuorisopsykiatrian arviointiyksikön kanssa. Herttoniemen vastaanoton arviointijakson aikana sairaanhoitaja käyttää erilaisia kysely- ja arviointilomakkeita. Osastolla on käytössä esimerkiksi BDI-masennuskysely ja THL-lähisuhdeväkivallan soudatin ja kartoituslomake. BDI:n avulla saadaan tarvittava tietoa, jotta nuori voidaan ohjata hänelle sopivaan palvelun piiriin.

Nuoret saattavat käyttää psyykelääkkeitä tai lääkkeitä vieroitusoireisiin, joka vaativat seuranta ja ohjausta. Sairaanhoitajan täytyy tunnistaa mahdollisia lääkkeiden yhteisvaikutuksia. Hän toimii osastolla asiantuntijana sekä ohjaa muita ohjaajia turvallisen lääkehoidon toteuttamisessa. Lääkkeiden yhteisvaikutusten tunnistamisen tärkeys korostuu erityisesti tilanteissa, jossa nuori on ottanut samanaikaisesti lääkkeitä päihtymystarkoitukseen. Sairaanhoitaja arvioi nuoren päihtymistilaa ja tekee tarvittavia toimenpiteitä kuten puhallutuksen, seulojen ottamisen ja konsultoi ensihoitoa.

Ainevaihduntasairauksia kuten diabetestä sairastava nuori tarvitse yksilöllisen hoitosuunnitelman. Tällöin toimitaan tiiviisti yhteistyössä nuoren oman hoitotahon kanssa. Sairaanhoitaja tukee ja ohjaa nuorta sekä perhettä terveyden edistämiseen liittyvissä asioissa ja pyrkii vahvistamaan nuoren sitoutumista hoitoon.

Sairaanhoitaja huolehti nuorten psyykkisestä ja somaattisesta hyvinvoinnista arviointijaksosta alusta loppuun yhteistyössä muun työryhmän kanssa. Sairaanhoitaja tekee asianmukaiset kirjaukset tietojärjestelmään, jotta seuraava hoitotaho saa tarvitsemaansa tietoa arviointijakson aikana ja sen loputtua. Hoitosuunnitelma sekä hoitoon liittyviä tavoitteita asetetaan ja tarkastellaan yhteistyössä nuoren sekä huoltajan tai edunvalvojan kanssa.

5.2 Herttoniemen vastaanoton työmenetelmät

Herttoniemen vastaanotossa (joka on osa Nuorten vastaanottoa. Nuorten vastaanoton kaikissa osastoissa on yhtenevät työmenetelmät ja kohtaamisvälineet) on käytössä useita eri asiakaskohtaamiseen tarkoitettuja työmenetelmiä ja työvälineitä. Näitä tarkastelemalla on havaittavissa, ettei rodullistetun nuoren kohtaamiseen ja erityisnäkökulmaan ole tarkoituksenmukaista asiantuntemusta. Tiedonkeruussamme nojaamme tietoon, jonka olemme saaneet työskennellessämme Herttoniemen vastaanotossa.

Nuorten vastaanoton tärkeimpiä työvälineitä kohtaamiseen, haastatteluun ja arviotyöhön ovat Adad2 (European Adolescent Assessment Dialogue) -haastattelu, Päihdehaastattelu, YSR (Youth Self Report) -, CBCL-, TRF-kaavakkeet, Tuen tarpeen arviointi -malli (Helsingin kaupunki – Sosiaali- ja terveystieteiden keskus 2016), BBIC -malli (Barnets behov i centrum) sekä THL:n Lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake. Lisäksi viikoittaisessa käytössä nuoren kohtaamiseen on Avoraportti-haastattelumenetelmä. Käytössä on myös monia Omaohjaaja-tehtäviksi kutsuttuja kohtaamis- ja haastattelutyövälineitä.

Kartoituksen perusteella voi todeta, ettei Helsingin Nuorten vastaanotossa ole yhtään työvälinettä tai menetelmää rodullistetun nuoren erityisnäkökulmaan. Käytetyissä työvälineissä kartoitetaan ja sanotaan laajasti nuoren elämän riskitekijöitä, kuten psyykkistä vointia, koulukiusatuksi tulemista, kaltoinkohdelluksi joutumista, henkisen, seksuaalisen ja fyysisen väkivallan kohtaamista, perherisiriitoja, kouluvaikeuksia sekä asosiaalista käyttäytymistä. Näissä kaikissa työkaluissa on myös nuoren voimavaroihin liittyviä kysymyksiä.

Nuoren huoltajilta kysytään heidän havainnoistaan lapsestaan sekä vanhempien vointiin ja elämäntilanteeseen, vanhemmuuden taitoihin sekä psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarjoamiseen liittyviä kysymyksiä. Myös nuoren opettajalta kysytään hänen havainnoistaan lapsen tilanteesta ja voinnista.

Missään näistä edellä mainituista työvälaineistä ei kuitenkaan kysytä mahdollisista syrjintä- tai rasismikokemuksista ja niiden mahdollisista vaikutuksista nuoren tilanteeseen ja hyvinvointiin. Tämän takia systemaattinen, kaikille rodullistetuille nuorille toteutettu kohtaaminen aiheen ympärillä ei toteudu. Asiasta kysyminen jää kokonaan yksittäisen ohjaajan mielenkiinnon ja osaamisen varaan.

Työnantajan tarjoamien monikulttuurisuuskoulutuksien sisältöihin tutustuessa havaitsee, ettei rasismikokemuksen tunnistaminen ja käsittely kuulu koulutuksissa käsiteltäviin aiheisiin. Koulutuksiin osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja niihin ei osallistuta aktiivisesti. Nuorten vastaanotossa on huomioitu esimerkiksi somalialaisperheen tarpeita tekemällä yhteistyötä somalialaistaustaisen sosiaaliohjaajan kanssa sekä tarvittaessa käyttämällä tulkkipalveluita.

Työyhteisön työryhmäpäivissä, viikkoraporteissa, raporteissa tai osastojen yhteisissä suunnittelupäivissä ei koordinoitusti puhuta rodullistetun nuoren erityistarpeista. Työyhteisön sisäisessä dialogissa rasismi, rodullistaminen, vähemmistöstressi, mikroaggressio tai toiseus eivät esiinny keskusteluaiheina.

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa lastensuojelun asiakkaana olevan rodullistetun nuoren kohtaamisessa tarvittavia tietoja ja taitoja. Pyrimme saamaan todennettua tietoa rasismien ja trauman yhteydestä sekä rasismien ja syrjinnän vaikutuksista kolmen ulottuvuuden kautta: yksilöllinen rasismi, institutionaalinen rasismi ja rakenteellinen rasismi. Näiden kautta saadaan käsitys rodullistetun nuoren asemasta lastensuojelussa.

Teoreettisella viitekehyksellä näytetään toteen, että rodullistetuilla nuorilla on erityistarpeita, joihin sosiaali- ja terveystalveluissa ei ole riittävästi työtapoja ja -

menetelmiä. Näihin on olennaista vastata lastensuojelussa, jotta lastensuojelulain edellyttämä yhdenvertaisuus palveluissa toteutuu.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa produktiona työskentelyväline rodullistetun nuoren kohtaamiseen. Kohtaamistyövälineeksi kutsumamme tuotos on kyselylomake. Sen liitteenä on tietopaketti ohjaajille. Kohtaamistyövälineen avulla nuoren kanssa otetaan puheeksi mahdolliset syrjintä- ja rasismikokemukset. Työvälineen tavoitteena on palvella sekä asiakkaiden että työyhteisön tarpeita.

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Sosiaali- ja terveysalan opinnäytetöissä on tärkeää kehittää palvelusjärjestelmässä olevia käytäntöjä kokeilevalla ja innovatiivisella työotteella, jolla tavoitellaan ihmisen hyvinvoinnin lisäämistä. (Näkki ym., 2019). Kehittämispainotteisen opinnäytetyön tarkoitus on luoda uusi konkreettinen tuote, joka voi olla esimerkiksi menetelmä tai työhön liittyvä ohjeistus. Tällöin työ muodostuu produktiosta ja kirjallisesta raportista (Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2010, s. 34).

Kehittämispainotteisen opinnäytetyön toteutustavat ovat lähellä toimintatutkimusta, jossa keskeisessä osassa on osallistujien aktiivinen rooli ja toiminnan kehittäminen. Kehittämispainotteisen opinnäytetyön prosessi etenee syklisesti: tunnistetaan kehittämistarpeet, toiminnan suunnittelu, toteuttaminen sekä toiminnan arvioiminen. Sen raportissa tarkastellaan aiheenmukaisia teoreettisia lähtökoh-
tia, keskeisiä käsitteitä, toimintaympäristöä ja esitellään kehittämistoiminnan tavoitteet. Raportissa kuvataan prosessin suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2020.)

Lastensuojelun kehityshankkeissa nuoren osallisuus, kuulluksi tuleminen, luottamus, turvallisuus, kunnioitus sekä lapsen käsitys omasta elämästään ovat lähtökoh-
tia uusien laadukkaiden työmenetelmien kehittämisessä. Työskentelemme

kumpikin lastensuojelussa ohjaajina. Toinen meistä on sosionomiopiskelija, jolloin hänen työtehtävänsä ovat painottuneet sosiaalialan orientaatioihin. Toinen meistä on sairaanhoitajaopiskelija ja hänen työnkuvansa on ollut sairaanhoitajalähtöinen vastaten luvussa 5.1 kuvattua työnkuvaa. Kun teimme kohtaamistyövälinettä halusimme kunnioittaa niitä nuorten tarpeita, joita olemme työssämme nähneet. Nuoren sijoittaminen Nuorten vastaanottoon on aina kriisi sekä nuorelle että hänen lähimmäisilleen. Haluamme tarjota lastensuojelussa olevalle nuorelle kohtaamista, joka on hänelle antavaa, emotionaalisesti lämpöä välittävää, nuoren äänen esiintuomista mahdollistavaa ja konkreettista tukea tarjoavaa. Vaikka työvälineemme ei voi taata tämän toteutumista, se antaa motivoituneelle ammattilaiselle adekvaatin mahdollisuuden hedelmälliselle työskentelylle.

7.1 Kehittämispainotteinen opinnäytetyö

Kehittämispainotteiset oppinäytetyöt voidaan toteuttaa kehittämishankkeena tai meidän tapauksessamme tuotekehittelynä eli produktiona (Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2010, s. 33). Kehittämispainotteinen opinnäytetyömme rakentuu teoriaosuudesta, asiantuntijahaastattelusta ja itse produktiosta. Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen avulla todennetaan rasismien ja syrjinnän monitasoisuutta. Teoriassa tuodaan esiin rasismiin liittyvää traumailmiötä sekä menetelmiä sen arvioimiseen ja kohtaamiseen ammatillisessa kontekstissa.

Tarve ja produktio ajankohtaisuus nousi esiin työskennellessämme Nuorten vastaanotossa, jossa on monikulttuurinen asiakaskunta. Heille ei ole erityisiä kohdennettuja työtapoja tai -menetelmiä. Keskustelimme Nuorten vastaanoton johtajan Maarit Leskelän kanssa aiheesta ja näiden keskustelujen seurauksena sovimme työvälineen tekemisestä. Teimme sopimuksen opinnäytetyöstä hänen kanssaan. Tutkimusluvan anominen ei ollut tarpeellista Helsingin kaupungilta, koska emme haastatelleet opinnäytetyötämme varten kaupungin työntekijöitä tai kaupungin asiakkaita. Varmistimme asian Helsingin kaupungin tutkimusluvat myöntävän tahon kanssa.

Kohtaamistyövälineen rinnalle tehty tietopaketti tukee ammattilaista rodullistetun nuoren kohtaamisessa. Nämä yhdessä soveltuvat käytettäväksi laajemmin lastensuojelussa ja muussa sosiaalityössä.

Mietimme, mikä sana tai nimi riittäisi parhaiten kuvaamaan työvälinettä ja työtapaa, jossa lastensuojelutyöntekijä kysyy rodullistetulta nuorelta hänen syrjintä- ja rasismikokemuksistaan ja -ajatuksistaan. Sanan valinta ei ollut helppoa. Sanan pitää kuvata toisaalta fyysistä haastattelulomaketta sekä lastensuojelun keskustelutyötä mutta myös sitä prosessia, jossa nuori kohdataan kulttuurisensitiivisesti usean kysymyksen kautta. Päädyimme kutsumaan produktiomme tuotosta nimellä rodullistetun nuoren kohtaamistyöväline. Nimellä pyritään kuvaamaan, ettei kyse ole vain haastattelusta tai tiedon keruusta vaan psykoedukatiivisesta kohtaamisesta monitahoisen asian äärellä. Tätä sanaa kohtaamistyöväline käytetään läpi opinnäytetyön.

Opinnäytetyön prosessin (Kuvio 1) alussa tutustuimme teoriaan ja keräsimme aineistoa, joiden kautta muodostimme työmme teoriaosuuden. Tätä teoriaa hyödyntäen kehitimme kohtaamistyövälinettä. Tämän jälkeen teimme kaksi asiantuntijahaastattelua puolistrukturoituna haastatteluina. Toinen asiantuntijahaastattelu tehtiin sähköpostitse ja toinen kasvotusten kahdella haastattelukerralla.

Työvälineen kyselylomakkeen rungon teimme kaksivaiheisesti: ensin muodostimme teorian pohjalta alustavan kyselyrungon. Toisessa vaiheessa teimme lopullisen version kyselyrungosta asiantuntijoiden kanssa yhteistyössä heidän antamaa palautetta hyödyntäen. Toisen vaiheen yhteydessä teimme myös tietopaketin ohjaajille, joka on siis osa kohtaamistyövälinettä. Kohtaamistyöväline esitellään Herttoniemen vastaanotolle keväällä 2021.

KUVIO 1. Opinnäytetyön production toteutusrunko

7.2 Ensimmäisen lomakevedoksen tekeminen

Eettisesti hyväksyttävässä tutkimuksessa sovelletaan hyvän tieteellisen tutkimuksen käytäntöjä, jotka perustuvat rehellisyyteen, tarkkuuteen ja huolellisuuteen. Tutkimustyössä käytetään eettisesti kestäviä tutkimusmenetelmiä, joiden keskeisinä lähtökohtina ovat avoimuus ja vastuullisuus. Tutkimuksen suunnittelu, aineiston keruu ja tallentaminen sekä tutkimustulosten arviointi ja esittäminen suoritetaan tieteellisen tutkimuksen käytäntöjen soveltaen. Hyvän tieteellisen käytännön soveltamisesta vastaa koko tutkimusyhteisö ja jokainen tutkija itse. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012.) Noudatimme tutkimuksen eettisiä periaatteita opinnäytetyötä tehdessämme.

Lähestyimme aiheitamme peilaten aluksi toistemme näkemyksiä, ajatuksia sekä tietoja aiheesta. Tutustuimme aiheeseen lukemalla laajasti eri tietolähteistä sekä seuraten yhteiskunnallista keskustelua monikulttuurisuudesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä. Kartoitimme lastensuojelussa olevia keskustelu-, arviointi- ja haastattelutyövälineitä ja niiden käyttöä. Lisäksi tutustuimme Helsingin Nuorten vastaanoton toimintaan ja siellä käytettäviin työmenetelmiin.

Tämän jälkeen perehdyimme aiheen teoreettiseen viitekehykseen: monikulttuurisuuden käsitteistöön ja rasismien ilmentymiseen Suomessa sekä monikulttuurisuuden haasteisiin sosiaali- ja terveysalan toiminnassa. Samaan aikaan syvennymme rasismien ja trauman yhteyteen psyykkisen hyvinvoinnin näkökulmasta sekä niiden mittaamiseen luotuihin mittareihin.

Valitsimme rasismia ja syrjintää ilmiöinä käsittelevistä yhdysvaltalaisista psykiatrisista työkaluista käyttöömmme sellaisia, joita voidaan soveltaa käytettäväksi lastensuojelutyössä jo käytössä olevien menetelmien lomaan. Rasismikokemuksen aiheuttaman kuormituksen arvioimiseen käytettyjen psykiatristen haastattelumenetelmien kysymysten suuntaamana voimme kysyä pätevästi nuoren vaikeista asioista. Suomen ei-valkoiset nuoret kohtaavat tilastojen mukaan usein syrjintää

sekä rasismia (Zacheus ym. 2017, s. 12). Rasismikokemus voi johtaa merkittäviinkin hyvinvointiongelmiiin (Polanco-Roman ym., 2016). Näistä kokemuksista on tärkeä puhua.

Kohtaamistyövälineemme lähestymistulokulma muodostuu samankaltaisista kategorioista ja kysymyksenasetteluista kuin lastensuojelun työvälineissä. Esimerkiksi Helsingin lastensuojelussa käytössä olevassa Adad2-haastattelumenetelmässä kysytään nuoren sivullisena todistamaa väkivaltaa ja sen vaikutusta häneen. Tätä samaa kysymyksenasettelua käytetään psykiatrian IRRS-lomakkeessa (Atkins, 2015, s. 6). PRS-lomakkeessa (Atkins, 2015, s. 5) kysytään samankaltaisia asioita kuin useassa lastensuojelun haastattelussa kartoitettaessa nuoren tilannetta ja toimintamalleja.

Teorian ja kartoituksen perusteella meille muodostui rakenne kysymyksineen haastattelurungon ensimmäisen vedoksen tekemiseen (Liite 3). Vedoksen kahdessa ensimmäisessä kysymyksessä halusimme heti alussa määritellä nuoren kanssa mihin identiteetteihin hän samaistuu. Tämä lähtökohta nousi esiin teoriasitamme, jossa samaistuttu identiteetti pohjustaa ihmisen minäkokemuksen. Samassa kysymyskokonaisuudessa noudatimme THL:n Lähisuhdeväkivallan soudatin ja kartoituslomakkeen rakennetta, jossa haastattelu päättyy, jos ilmenee ettei asiakkaalla ole kaltoinkohtelun kokemuksia.

Kysymyksessä kolme hyödynsimme lastensuojelun YSR-lomakkeen ja ADAD2-haastattelulomakkeen psyykkisen voinnin osuuden kysymyksiä sekä ADDI-työkalun kysymystä rasismien ilmenemismuodosta. Kysymyksessä neljä yhdistimme PRS-työkalun kysymyksiä tapahtumaympäristöstä ja -ajankohdista. Seuraava kysymys jäsentää edellisiä kysymyksiä. Kysymys kuusi muotoutui ADAD2-, PRS- ja YSR-työvälineiden teemoista.

Kysymys seitsemän ja kahdeksan muodostuivat psykiatristen työvälineiden IRRS ja PRS emotionaalisten vaikutusten kysymyksistä. IRRS-työvälineen kysymys läheisten rasismikokemusten vaikutuksesta nuoreen muodosti seuraavan kysy-

myksen. Kysymykset kymmenen ja yksitoista kysymykset tulevat pitkälti lastensuojelun tavasta kysyä asioista, esimerkiksi avoraportilla, ja miettiä yhdessä voimavaroja sekä tulevia toimintamalleja.

Tämän ensivedoksen toimitimme asiantuntijayhteistyökumppaneillemme. Seuraavassa kahdessa luvussa kerromme tästä yhteistyöstä, jonka avulla muodostimme lopullisen version kohtaamistyövälineestämme.

7.3 Kohtaamistyövälineen toteutus yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa

Teemahaastattelu on laadullisen tutkimuksen aineistokeruunmenetelmä, joka rakentuu ennalta määritetyistä teemoista. Haastattelu on keskustelunomainen ja käydään vaiheittain tutkimuksen teemat avoimien kysymyksien avulla. Avoimien kysymyksien muoto tukee haastateltavan ja haastattelijan välistä dialogista vuorovaikutusta. Puolistrukturoitu haastattelurunko mahdollistaa syventymistä aiheeseen ja jatkokysymysten esittämisen vastauksien perusteella. Teemahaastattelussa pyritään ymmärtämään haastateltavan tuomia tulkintoja ja merkityksenantoa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 87–88.)

Työvälineen haastattelurungon muodostamista varten haastattelimme puolistrukturoituina teemahaastatteluina kahta sosiaali- ja terveysalan piirissä työskentelevää asiantuntijaa, jotka ovat perehtyneet syrjinnän ja rasismien mekanismeihin ja rakenteisiin. Erityisesti psykologi Ewan Kunchevin (Psykologi MSP, Rodullistettujen näkökulmaan erikoistunut psykologin vastaanotto) erityisosaamista on rasismiin kytkeytyvä trauma sekä siihen liittyvän stressin vaikutukset mielenterveydelle ja kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Koko Hubara (VTM, Ruskeat Tytöt -päätoimittaja, YKA Vuoden yhteiskuntatieteilijä 2017 ja kirjailija) on työskennellyt Helsingin lastensuojelussa sosiaalityöntekijänä. Haastatteluun osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen.

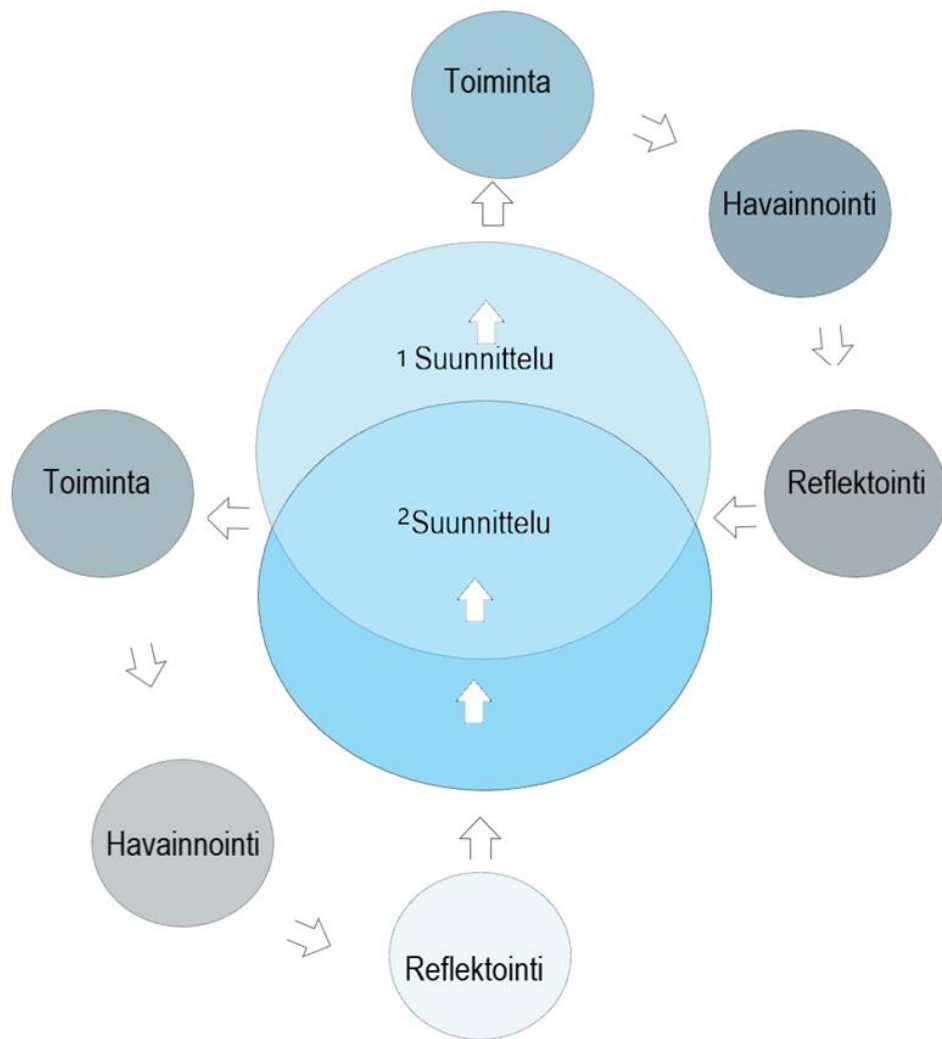
Kumpikin haastateltava kuuluu rodullistettuina suomalaisina yhteiskuntamme vähemmistöön. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisina heillä on kulttuurisensitiivi-

sen työn erityisosaamisen lisäksi omakohtainen kokemuksellisuus vähemmistöön kuulumisesta. Tämä on edelleen suomalaisessa terveys- ja sosiaalikeskustelussa harvinainen yhdistelmä työntekijällä. Heidän erityinen näkökulmansa ja osaamisensa toimi arvokkaana voimavarana opinnäytetyöllemme. Heidän voikin näillä perusteilla todeta olevan kulttuurisensitiivisen työn erityisasiantuntijoita.

Annoimme ensimmäisen lomakevedoksen kahden asiantuntijan, Koko Hubaran (henkilökohtainen tiedonanto 12.11.2020) ja Ewan Kunchevin (henkilökohtainen tiedonanto 13.11.2020) arvioitavaksi palautteen antamista varten strukturoidun haastattelun keinoin. Yhteistyö asiantuntijoiden kanssa tapahtui vuoropuheluprosessin kautta. He antoivat työväliseen toteutuksen välivaiheiden aikana palautteen. Tämän avulla muodostimme lopullisen kohtaamistyöväliseen.

Teimme haastattelupyynnöksiä varten saatekirjeen, jonka lähetimme haastateltaville sähköpostin kautta (Liite 1). He olivat aiemmissa käymissämme keskusteluissa kertoneet olevansa valmiita haastateltaviksi. Näiden vaiheiden jälkeen lähetimme heille kohtaamistyöväliseen ensimmäisen vedoksen kysymykset (Liite 2). Liitimme mukaan heille osoittamamme teemoittavat kysymykset (Liite 3).

Käytimme kehittämistoiminnan spiraalimallia avuksi asiantuntijayhteistyössä (kuvio 2). Siinä kehittäminen kuvataan jatkuvana syklinä eli spiraalina. Tehtävät eli perustelu, organisointi, toteutus ja arviointi muodostavat kehän. Edellisen vaiheen tuotos arvioidaan aina uudelleen seuraavalla kehällä. Reflektiivisyys, arviointi ja vuorovaikutus ovat mallissa tärkeitä. (Salonen, 2013, s. 15.)

Kuvio 2. Spiraalimalli

Asiantuntijahaastattelun teemakysymykset käsittelivät kohtaamistyövälineemme rakennetta, asiakieltä, eettistä tarkastelua, kysymysten muotoilua ja ilmaisua, tapaa kysyä nuorelta sensitiivisesti sekä mitä he mahdollisesti lisäisivät tai poistaisivat kysymyspatteristosta. Koko Hubaraa haastattelimme sähköpostitse ja puhelimitse. Ewan Kunchevia haastattelimme kasvotusten kerran, jonka lisäksi kommunikoimme hänen kanssaan puhelimitse, tekstiviestein sekä sähköpostitse. Ewan Kunchevin haastattelussa teimme muistiinpanot keskustelun lomassa

ja Koko Hubara vastasi kysymyksiin sähköpostilla dialogisesti. Toimitimme Kuncheville sovitusti tekemämme muistiinpanot.

Lisäksi teimme tietopaketin ohjaajille. Tietopaketin muodostimme prosessin loppuvaiheessa kartuttamaamme tietoa hyödyntäen. Myös oma asemamme lastensuojelun ohjaajina auttoi määrittelemään tietopakettiin tarvittavaa tietoa.

7.4 Asiantuntijoiden reflektio kohtaamistyövälineestä

Kumpikin asiantuntija totesi, että aiheemme ja työvälineemme ovat erittäin tarpeellisia ja ajankohtaisia. Haastateltavat toivat esiin samankaltaisia asioita toisiinsa täydentäen ilman, että ne olivat ristiriidassa keskenään. Hubara toi esiin myös rakenteellisia näkökulmia, kun taas Kunchev avasi vuorovaikutuksen osatekijöitä. Eri painotusten voi nähdä johtuvan osittain heidän eri ammattiensa orientaatiosta.

Varsinkin Kunchevin haastattelussa havaitsimme opinnäytetyön luvun 3.2 teorian käyvän aktiivista vuoropuhelua hänen antamien tietojen ja näkökulmien kanssa. Kunchevin antamat tiedot ja havainnot tavallaan sementöivät aiemman hypotesimme kysymystemme oikeasuuntaisuudesta. Toisaalta Hubaran palaute ohjasi meitä täydentämään esimerkiksi teoriaa sosiaalityön rakenteista.

Tämä kaikki näytti meille, että valitsemamme prosessi työvälineen tekemiseen oli monella tapaa oikea. Lisäksi haastattelut osoittivat, että työpaikalla kerrytetty asiantuntijuutemme sekä opinnäytetyön prosessissa hyödynnetty tieto auttoivat meitä muodostamaan kohtaamistyövälineen kysymykset oikeanlaisiksi ilman, että niissä ilmeni merkittävää korjattavaa. Tämä rohkaisi meitä jatkamaan valitulla tiellä.

Haastateltavat korostivat työntekijän valta-aseman tunnistamisen tärkeyttä rodullistetun nuoren kohtaamisessa. Hubara toi esiin, että kysymyksemme ovat asiallisia ja turvallisia. Hän kertoi, että lomakkeemme kokonaisuus oli kattava. Hubara

pyysi meitä miettimään tarkemmin joidenkin kysymysten kieliasua ja ilmaisumuotoa. Näihin hän antoi suuntaa antavia ideoita.

Hubara ja Kunchev kertoivat, että nuorta pitää saattaa etnisen identiteetin määrittelyyn varovaisesti ilman, että sitä kysytään ensimmäisenä liian suoraviivaisesti. He kertoivat, että tämä voisi hämmentää nuorta sekä mahdollisesti tuntua nuoresta epämukavalta. Näitä näkökulmia integroimme lopullisen version kysymyksiin 1, 2 ja 3.

Molemmat haastateltavat ehdottivat rodullistetun nuoren haastattelun aloittamista psykoedukaationa, jossa nuorelta kysellään, mitä hän aiheesta tietää. Samalla haastattelijan on tarpeellista avata identiteettiin liittyviä käsitteitä. Lisäksi Kunchev piti tärkeänä, että aluksi keskustellaan nuoren voimavaroista ja ajatuksista esimerkiksi kysymyksillä ”Haluatko tietää tästä asiasta enemmän ja mitä ajattelet aiheesta. Haluan tietää enemmän susta ja sun kokemuksista: Missä olet hyvä, mistä iloitset, ketkä ovat sinun läheisiä”. Näin pyritään luomaan luottamuksellista, positiivista ilmapiiriä. Tämä palaute ohjasi meitä muodostamaan lopullisen version kysymykset 2 ja 3.

Kunchev ohjeisti, että on olennaista validoida nuoren kertomia asioita suhtautumalla kuultuihin asioihin kiinnostuneesti, sanoittamalla kuulemaansa esimerkiksi ”kerroit, että asia on tuntunut pahalta. Kertoisitko siitä lisää”. Validoinnilla vahvistetaan kuulluksi tulemisen kokemusta. Lisäsimme neuvoa antavan tekstin kysymyksen 5 jälkeiseen kohtaan, jolla pyrimme korostamaan validoinnin olennaisuutta haastattelussa.

Kunchevin mukaan haastattelijan rooli on olla neutraali ja antaa nuorelle itselleen mahdollisuus määritellä miten hän itse asian näkee. Haastattelijan tulee vältellä kauhistelua nuoren kertoessa rankoista kokemuksista, vaan tällöin tulee käyttää lisäkysymyksiä, kuten ”mitä silloin tunsit ja ajattelit”.

Haastateltavat näkivät optimaalisena, että haastattelijaksi olisi itse rodullistettu, sillä valta-asetelma olisi tällöin vähäisempi. Kunchev kertoi rodullistetuilla ihmisillä olevan aina vähintäänkin kaksi toimintaroolia: rooli rodullistettujen kanssa sekä

rooli valtaväestön kanssa. Haastateltavat eivät kuitenkaan nähneet esteenä, että ei-rodullistettu henkilö suorittaa haastattelua, jos hän on perehtynyt asiaan ja tunnistaa valta-asemaansa liittyvän position. Valta-asema -näkökulma on mukana aiheena työryhmän perehdytyspäivänä, jonka pidämme työryhmälle. Arvioimme, ettei ollut tarkoituksenmukaista kirjoittaa tästä infopakettiin tai kysymyspatteristoon.

Keskustelimme Hubaran ja Kunchevin kanssa siitä, että rodullistettujen työntekijöiden representaatio on vähäinen sosiaalipalveluissa. Tämä tosiasia ei kuitenkaan voi olla este rasismista ja syrjinnästä keskustelemiselle lastensuojelussa, Kunchev kertoi. Lastensuojelussa on vaikeista asioista puhumisen traditio.

Termejä, kuten mikroaggressiosta puhumista, Kunchev kehotti avaamaan käytännön esimerkkien avulla. Jos nuori on kiinnostunut, hänelle voidaan antaa antaa ohjaajien tietopaketti luettavaksi. Hubara toi esille intersektionaalisuus-käsitteen olennaisuuden kysymysten teemana ja sen avaamisen nuorelle ikätasoisesti. Tämän toteutimme haastattelulomakkeen alustuksessa ennen varsinaisia kysymyksiä.

Kunchev kertoi, että kysymyksissä tulisi välttää patologisoivia sanoja, kuten masennus. Tämän huomioimme kysymyksessä 12, jossa kysytään nuoren vointia. Myös hypersensitiivisyyden välttäminen on tärkeää, ettei haastattelija saa nuorta liian herkäksi tunnistamaan rasismia siellä, missä sitä ei ole. Tästä puhumme perehdytystilaisuudessa.

Kohtaamistyövälineeseen kohtiin 11, 13 ja 16 lisättiin Kunchevin ehdotuksen mukaan seuraavat kysymykset:

- Koetko etnisyyteesi liittyvää jännitystä uusissa tilanteissa (kun olet esimerkiksi oman kulttuurikontekstin ulkopuolella) ja joudutko muuttamaan toimintaasi sen seurauksena?
- Oletko jakanut näitä kokemuksia muille ihmisille? Keille? (perhe, kaverit yms.). Miten tämä otettiin vastaan? Miten se vaikutti tilanteeseen? Tehtiinkö asialle jotain ja johtiko se toimenpiteisiin?
- Miten toivoisit tähän asiaan puututtavan?

Lopuksi Kunchev korosti trauman uusiutumisen riskiä haastattelussa, jos haastattelutilanne ei ole tarpeeksi sensitiivinen. Hän korostikin edukaation antamisen tärkeyttä työntekijöille ja aiheen jatkotutkimusta. Kunchev antoi paljon näkökulmia ja konkreettisia lisäkysymyksiä, joiden avulla haastattelija kuljettaa keskustelua eteenpäin sensitiivisesti ja turvallisesti.

Hubara kehotti tarkastelemaan opinnäytetyömme teoriassa suomalaisen sosiaalityön roolia vähemmistön sortajina (esimerkiksi romanien kulttuurin tukahduttaminen 1970-luvulle asti), sekä nykyisen sosiaalityön opetuksen katvealueita, joiden seurauksena sosiaalityö ei aina tunnista omaa rakenteellista rooliansa epätasa-arvon ylläpitäjänä.

7.5 Kohtaamistyöväline ja tietopaketti ohjaajille

Edellisissä alaluvuissa kuvatun kokonaisprosessin perusteella muodostimme lopullisen kohtaamistyövälineen lomakkeen haastattelurungon (Liite 4) sekä tietopaketin ohjaajille (Liite 5).

Kohtaamistyöväline on luonteeltaan psykoedukaatiivinen, toimien lastensuojelun työmenetelmätradition jatkeena vaikeiden asioiden puheeksi ottamisessa. Kyseessä ei ole kuitenkaan psykiatrinen työväline. Psykoedukaation avulla pyritään vaikuttamaan ihmisen terveystietoisuuteen ja autetaan oppimaan rakentavia selviytymiskeinoja (Johansson 2009, s.13–14).

Kohtaamistyövälineen ulkoasulla pyrimme saattamaan käyttäjää aiheen äärelle luomalla lomakkeeseen visuaalisen teemoituksen, joka peilaa käsiteltävää ilmiötä. Työvälinelomake on selkeä ja loogisesti etenevä. Sen värisävy on lämmin ja miellyttävä. Kohtaamistyöväline ja tietopaketti on helppo tunnistaa kuuluvaksi samaan työmenetelmään ulkoasuelementin yhteneväisyydestä

Haastattelu aloitetaan ensin voimavarakeskeisenä keskusteluna ja psykoedukaatiivisena (Kerrotaan aiheesta yleisesti. Kerrotaan termeistä mieluiten esimerkkien

kautta. Annetaan nuorelle infomateriaali luettavaksi, jos hän haluaa) tiedon antamisena. Jos nuori on kiinnostunut keskustelemaan aiheesta, jatketaan haastattelua tarkentavilla kysymyksillä. Jos nuori on epävarma, haluaako hän jatkaa, voidaan tarjota mahdollisuutta keskustella asiasta joku toinen kerta. Avoimet kysymykset mahdollistavat monipuolisen kysymyksiin vastaamisen ja auttavat haastateltavaa ymmärtämään paremmin käsiteltävää asiaa. (SITRA. Työkalu. Näin esität dialogisia kysymyksiä.)

Aiheemme on uusi ja sosiaalityössä huonosti tunnistettu. Rodullistetun nuoren kohtaamisen moniulotteisuus voi helposti hämmentää ammattilaista. On tärkeää sitouttaa produktiomme tuotos jo käytössä oleviin ohjeistuksiin ammattimaisesta asiakaskohtaamisesta. Pidimme tarpeellisena tehdä lastensuojelun työntekijöille tiiviin tietopakettin, jonka tarkoituksena on toimia tiedollisena ”muistilistana”, kun työntekijä valmistautuu haastatteluun.

Asiantuntijahaastatteluissa korostui, että työntekijällä pitää olla tarvittavat valmiudet ja tiedot ennen haastatteluun ryhtymistä, johon tämä tietopaketti osaltaan vastaa. On tärkeää muodostaa työväline siten, että se huomioi asiakasryhmän erityisen haavoittuvuuden mutta myös tarjoaa työntekijälle tietoa ja neuvoa kohtaamiseen. Tämä huomioidaan myös työvälineeseen perehdytyksessä perehdytyspäivänä. Kumpikin asiantuntija kertoi, että tehtyä kohtaamistyövälinettä voi käyttää asiakastyössä ja sen tuovan uusia tarpeellisia näkökulmia työskentelyyn.

Herttoniemen vastaanoton työntekijät kohtaavat toistuvasti kriisissä olevia ihmisiä, joiden kanssa puhutaan ammattitaitoisesti vaikeista asioista. Vaikka rasismikokemusten puheeksi ottaminen on vaillinaista lastensuojelussa, työntekijöiden perusvalmiudet antavat heille perehdyttyinä osaamista kohdata heille mahdollisesti uutta asiaa.

8 POHDINTA

Aiheemme valinta oli meille luontevaa, sillä meitä kumpaakin kiinnostaa monikulttuuriset kysymykset ammattilaisina mutta myös siviilielämässä. Työssä ja työn ulkopuolella solmitut kontaktit ja verkostoituminen saivat meidät luottamaan, että opinnäytetyömme voi onnistua mielekkäällä tavalla. Nuorten vastaanotto oli yhteistyökumppanina tuttu ja luotettava. Meille olikin tärkeää tehdä opinnäytetyöprosessi tavalla, joka edistäisi ammatillisuudessa kasvuamme ja vastaisi asiakkaiden sekä työelämän tarpeisiin. Yhtä lailla tärkeää meille oli, että opinnäytetyöllä olisimme mukana edistämässä omalta osaltamme tasavertaisuuden toteutumista muuttuvan maailman haasteissa.

8.1 Opinnäytetyöprosessiin liittyvää pohdintaa

Yhteistyömme läpi opinnäytetyöprosessin oli luontevaa, avointa, yhdessä aiheita pohtivaa ja ratkaisukeskeistä. Sähköisten kommunikaatiovälineiden ja tapaamisten avulla kommunikointimme oli aktiivista ja tiivistä. Osasimme myös tarkoituksella etäännyttää työprosessista säädelleen kuormituksen määrää. Opiskelumme eri orientaatiot loivat osaltaan mielenkiintoisen pohjan työskentelyllemme. Pysyimme toimimaan toistemme perehdyttäjinä, kun kohtasimme aiheita oman opintosiilon ulkopuolelta. Voikin todeta, että toimimme toistemme täydentäjinä.

Meillä kummallakin on eri vahvuuksia ja oli luonnollista tukea näitä vahvuuksia. Esimerkiksi toinen meistä hallitsee aikataulutusta ja toinen kokonaisuuksia. Sairaanhoidajaopiskelijan oli järkevää tutustua psykiatriisiin tietoläheisiin, kun taas sosionomiopiskelijan sosiaalirakenteen aspektiin. Kuitenkin perehdyimme kumpikin kaikkiin osa-alueisiin alun painotusten jälkeen. Kirjoitimme lomittain tätä kaikkea ja kirjoittamisen lopputulos onkin todellinen yhteinen aikaansaannos. Meillä oli ennakkoon paljon tietoa kulttuurisensitiivisestä työstä sekä nuoren kohtaamisesta lastensuojelussa. Kummallakin meistä on myös paljon tietoa lastensuojelussa käytettävistä työmenetelmistä ja työkaluista sekä lastensuojelun ra-

kenteista ja työkuulttuurista. Toinen meistä on ollut lastensuojelun sisäinen työ-
kouluttaja ja ollut mukana työmenetelmien kehittäjänä ja tekijänä. Toisella meistä
on lisäksi työ- ja harjoittelukokemusta sekä palliatiivisesta että neurokirurgisesta
hoitotyöstä.

Prosessin alussa työn rajaus ja rakenne syntyivät aktiivisen dialogin kautta. Ai-
heen kohderyhmä ja työn toteutustapa nousivat esiin varsin nopeasti ja selkeästi.
Tämä antoi työskentelyllemme hyvän pohjan, ja sen takia meidän ei tarvinnut
prosessin aikana kyseenalaistaa aiheitamme tai tulokulmaamme siihen. Opin-
näytetyön tekemisen prosessiin kuuluu matkan aikana tapahtuva tavoitteiden sel-
keytyminen ja tarkentuminen. Näin tapahtui myös meille. Tiedon karttuessa ja
reflektiivisen prosessoinnin myötä aloimme havaitsemaan alkuperäisten suunni-
telmien katvealueita sekä piilossa olevia yksityiskohtia. Tällä matkalla opettajien
palautteet, paja -luennot, muiden opiskelijoiden esitykset seminaareissa ja opin-
näytetöihin tutustuminen olivat tärkeässä asemassa. Lopullisen opinnäytetyön
rakenteen viimeistely oli työläs prosessi, jossa edellä mainitut tekijät auttoivat pal-
jon. Lopulta produktio kuitenkin näki päivänvalon sujuvasti.

Alussa asettamamme aikataulu osoittautui haasteelliseksi, mutta pysyimme
suunnilleen alkuperäisissä puitteissa. Olimme SWOT-analyysin avulla ajatelleet
työelämän vaateiden olevan uhka prosessillemme ja tämä myös realisoitui. Toi-
sen tekijän uusi työpaikka ja toisen tekijän samanaikainen työskentely sekä työ-
harjoittelu vähensivät konkreettisesti opinnäytetyöhön käytettävissä olevia aika-
resursseja. Kuitenkin ennakkoinnilla ja niin kutsutulla ”lopun rutistuksella” py-
syimme pääpiirteittäin aikataulujen puitteissa.

Kun tutustuimme lähdemateriaaliin ja teoriaan hylkäsimme useita lähteitä, kun ne
eivät lopulta tarjonneet tarkoituksenmukaista sisältöä opinnäytetyöhömme. Py-
rimme löytämään mahdollisimman luotettavia lähteitä. Hyödynsimme lähteitä,
jotka luonteeltaan sisäistivät kulttuurisensitiivisen lähestymisen.

Käyttämämme lähteet tukevat opinnäytetyön teoreettista viitekehystä ja ovat
ajankohtaisia. Ajankohtaisuus tulee osittain sen takia, että monikulttuurisuustut-

kimus on verrattain uutta. Merkittävä osa teoriamme ydinosaista tuli englanninkielisistä lähteistä, sillä rasismista johtuvan trauman tutkimusta ei ollut havaintojemme mukaan löydettävissä suomenkielisenä. Suomenkielistä tutkimustietoa oli löydettävissä kulttuurisensitiivisestä työstä sekä rasismien ilmiöistä koulumaailmassa ja näitä hyödynsimme. Alun oletuksemme materiaalin löytämisen vaikeudesta ei lopulta osoittautunut todeksi ja meillä oli runsaasti aineistoa käytössä.

Olimme valmistautuneet englanninkielisten lähteiden kääntämiseen jo aihetta hahmotellessamme. Haasteeksi osoittautui yhdysvaltalaisessa rasismitutkimuksessa sikäläiseen yhteiskuntaan vakiintunut kielenkäyttö kuten afroamerikkalainen ja rotu, joille ei ole Suomessa suoraa vastinetta aiheen kontekstissa. Suomalaisessa tutkimuksessa on kuitenkin aivan viime vuosina aktivoitunut määrittelemään termejä, kuten intersektionaalisuus ja rodullistaminen, mikä helpotti termien jäsentämistä yhdysvaltaistutkimuksista kääntäessämme

8.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Teoriassa ja asiantuntijahaastatteluissa nousi esiin rakenteelliset sekä yhteiskunnalliset eettiset aspektit. Opimmekin tunnistamaan paremmin niitä laajempia tekijöitä, jotka luovat kehyksen sille toiminnalle, jolle terveys- ja sosiaalipalvelujärjestelmä asettuu. Yhteiskunnalliset tekijät, kuten maahanmuutto ja siihen liittyvät lait, sosiaalipalvelujärjestelmän toimenpideohjelmat, poliittiset keskustelut sekä päätökset ja yhteiskunnallinen keskustelu vaikuttavat lastensuojelunuoren asemaan yhteiskunnassamme. Meillä ammattilaisina pitää olla kattavat valmiudet asiakkaan edun puolustajana ja ajajana.

Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat haavoittuvassa asemassa olevat sijoitetut alaikäiset nuoret lastensuojelussa. He ovat merkittävän vallan käytön kohteena niin rakenteellisesti kuin yksittäisen työntekijän toimesta. Julkisuudessa on ollut paljon keskustelua lastensuojelulaitosten epäkohdista mutta myös lastensuojelussa olevista haastavista asiakkaista.

Tästä asetelmasta on nähtävissä, että lastensuojelutyöntekijä on hyvin herkässä asemassa. Työ asettaa työntekijöille huomattavia eettisiä haasteita, kun pyritään toimimaan tavalla, joka lopulta aina ajaa nuoren etua. Se ei aina ole helppoa, eikä ole aina ilmeistä mikä toiminta on lopulta nuoren edun toteuttamista. Olemme pyrkinet pitämään tätä eettistä pohdintaa tietoisesti läsnä opinnäytetyön tekemisen aikana. Diakonia-ammattikorkeakoulun eettiset ohjeet (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, s. 11) kertoo rakentavan kriittisyyden ja jatkuvan arvioinnin tarpeellisuudesta kehittämistyössä. Eettinen asenne näkyy aiheen valinnassa, toteutuksessa, tiedon hankinnassa, tiedon soveltamisessa sekä miten läpinäkyvästi prosessia kuvataan. Tähän pyrimme työskentelyn jokaisessa vaiheessa.

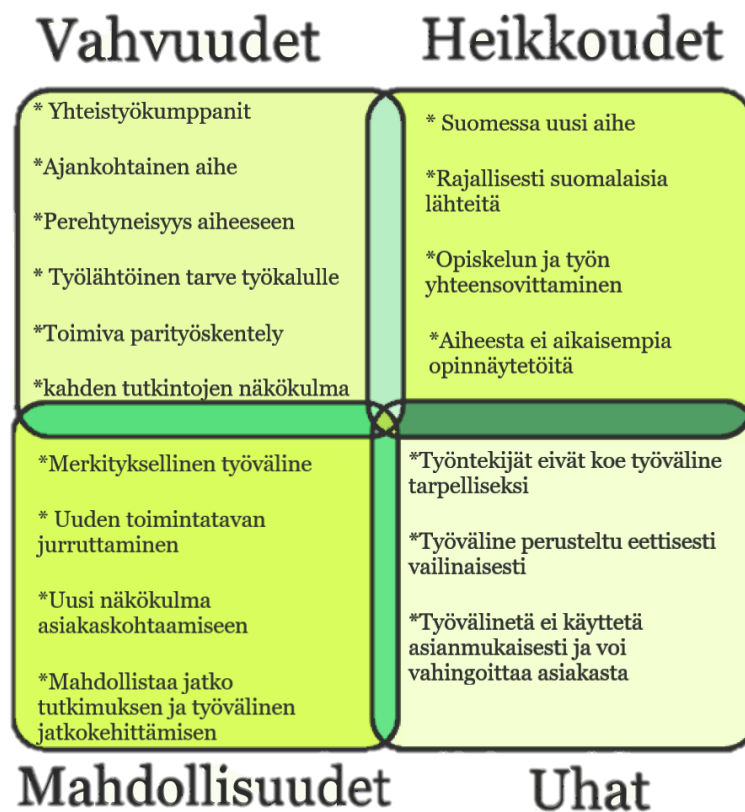
Opinnäytetyöllemme emme tarvinneet tutkimuslupaa, koska emme keränneet tietoa Helsingin kaupungin työntekijöiltä tai asiakkailta. Asiantuntijahaastateltaville informoimme työstämme ja sen tavoitteista sekä annoimme heille luettavaksi heidän omaa asiaansa käsitteleviä tekstejä. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, s. 12.)

Informoimme yhteistyötahoamme säännöllisesti sekä olimme vastaanottavaisia kommenteille tai kysymyksille. Tiedostimme, että on tyypillistä tulla sokeaksi yksityiskohdille ja uusille näkökulmille, kun aihe on henkilökohtainen tai tärkeä. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, s. 13–14.) Pysähdyimme miettimään omien arvojemme ja valintojemme lähtökohtia, niiden vaikutusta opinnäytetyöprosessiimme ja niiden eettisyyttä.

Eettisessä arvioinnissa hyödynsimme SWOT-nelikenttäarviointia (Kuvio 3), jonka avulla arvioidaan opinnäytetyötä ja sen toteuttamisprosessia vahvuuksien, heikkouksien, mahdollisuuksien ja uhkien näkökulmasta (Suomen Riskienhallintayhdistys, 2020). Työskentelymme aikana pohdimme, refleктоimme, arvioimme sekä ratkaisimme muun muassa seuraavia esiinnousseita kysymyksiä:

Voiko kohtaamistyöväline vahingoittaa asiakasta väärinkäytettynä, onko työntekijöillä riittävät valmiudet käyttää työvälinettä, kykenevätkö työntekijät itsereflektion valta-asemastaan, mitä mahdollisuuksia ja voimavaroja työväline antaa

työntekijälle, tabujen murtaminen voi aina herättää vastarintaa mutta lopulta lisää tietoisuutta ja normalisointia, voiko kohtaamistyöväline pakottaa nuorta tiettyyn yhteen näkemykseen itsestään/identiteetistään, miten työväline vahvistaa nuoren asemaa lastensuojelussa, miten työvälineen avulla sanoittaminen validoi, voimaannuttaa sekä lisää resilienssiä ja voiko työväline aiheuttaa nuorella hypersensitiivisyyttä eli näkemään esimerkiksi rasismia missä sitä ei ole.

Kuvio 3. SWOT-nelikenttäarviointi

8.3 Ammatillinen kasvu

Ammatillisen kasvun kehittymisen pohdinnassa hyödynsimme sosiaalialan sekä terveysalan ammattikorkeakoulutuksen kompetensseja. Kompetensseista tarkastelimme erityisesti eettisyyttä, hoitotyön ammatillisuutta, terveyden ja toimintakyvyn edistämistä, ohjaus- ja opetusosaamista, asiakastyön kehittämistä, kriit-

tistä ja osallistavaa yhteiskuntaosaamista, palvelujärjestelmän tuntemusta, tutkimuksellista kehittämis- ja innovaatio-osaamista sekä työyhteisöosaamista. (Dia-konia ammattikorkeakoulu, i.a., -a., -b.)

Sairaanhoitajan osaamisvaatimukset tulivat esille omassa ammatillisessa kasvussa lastensuojelussa. Sairaanhoitotyö on jatkuvaa oppimista. Erityisesti sosiaalialalla näkyy kuinka, jokainen asiakaskohtaaminen on ainutlaatuinen ja omaa työskentelytapaa joutuu arvioimaan jatkuvasti. Arviointiin liittyy onnistumiskokemuksia silloinkin, kun kohtaaminen on aiheuttanut epävarmuutta. Opinnäytetyössä sama ammatillinen itsearvio toteutui joka vaiheessa.

Tilaisuus moniammatillisen yhteisen edistymisen arvioimiseen auttoi meitä samaan työstämme moninäkökulmaisen kokonaisuuden. Moniammatillinen yhteistyömme niin lastensuojelussa työntekijöinä kuin opinnäytetyöprosessissa näkyi aktiivisena ammatillisena vuoropuheluna. Tämä reflektiivinen työote onkin tärkeää omassa ammatillisessa kasvussa. Matka kohti ammatillisuutta on jatkuva prosessi, jossa joutuu tarkastelemaan omaa toimintaansa ja vakiintuneita näkemyksiänsä. On oltava valmis muuttamaan näitä, jos tilalle tulee uutta perusteltua tietoa.

Kumpikin meistä perehtyi oman orientaation lisäksi toisen ammatillisiin painotuksiin. Sairaanhoitajaopiskelija tarkasteli muun muassa asiakastyön kehittämistä sekä yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmia ja sosionomiopiskelija tarkasteli psykiatrisia tutkimuksia sekä psykiatrisia työvälineitä. Tämä toi meille parempaa ymmärrystä asiakkaan tilanteeseen vaikuttavista monitasoisista tekijöistä. Sen seurauksena oma ammatillinen ydinosaaminen on helpompi hahmottaa osana laajempaa sosiaali- ja terveysalan palvelujärjestelmää.

Lastensuojelussa nuoren tilanteen tarkastelu ja kartoittaminen oman alan näkökulmasta täydentää moniammatillista arviointikokonaisuutta. Oma ammatillinen päätöksenteko näkyy esimerkiksi tuodessa omaa asiantuntijuutta esille hoitokouksessa toimien nuoren äänenä, kun nuori itse ei ole siihen kykeneväinen. Tämä vaati sosiaalialalla sairaanhoitajalta perehtyneisyyttä nuoren koko-

naistilanteeseen sekä vaati oman työskentelytavan tarkastelua eettisestä näkökulmasta. Työskentely täytyy olla jokaisessa kohdassa nuoren edun mukaista kunnioittaen hänen yksilöllisyyttänsä.

Nuoren edun ajaminen oli oman ammatillisen kasvun tarkastelun kohteena. Pyrimme luomaan työvälineemme avulla sellaista asiakaskohtaamista, joka olisi nuorelle merkityksellistä ja tarjoaisi näkökulmia häneen itseensä. Sairaanhoidajana oli tärkeä tutustua huolellisesti psykiatrian tarjoamaan tietoon aiheesta. Tämä auttoi ammattiin kasvamisessa. Sairaanhoidossa korostuukin paljon tiedollinen asioiden hallinta, joka mahdollistaa turvallisen tietopohjaan perustuvan hoidotyön.

Sairaanhoidajan terveyden edistäminen ja ohjausosaaminen on tiedon antamista sekä asiakkaan tukemista hänen oman tilanteensa ymmärtämiseen. Tämä näkyy opinnäytetyön psykoedukatiivisessa lähestymisessä. Työntekijänä kuljetaan asiakkaan rinnalla. Ei hänen yläpuolellaan, jossa asiakas on vain hoidon subjekti tiedon ja ohjauksen kohteena. Rinnalla kulkeminen korostuu erityisesti lastensuojelussa, jossa hoidon somaattisuus ei ole keskiössä.

Sosionomin ammatillinen kasvu tulee esiin prosessissa, jossa tarkastellaan ilmiötä kuten rasismi yhteiskunnallisesta sekä yksilön näkökulmasta. On havaittava katveita palvelujärjestelmässä. Tähän katveeseen kehitimme työvälineen, joka palvelee yksilön näkökulmaa mutta myös asiakasryhmän asemaa yhteiskunnassa. Työväline paikkaa palvelujärjestelmän puutteita. Se luo erityiselle asiakasryhmälle askelman, jonka avulla heillä on mahdollisuus päästä lähemmäs tasavertaisuutta.

Koemme onnistuneen kiitettävästi työvälineen toteutuksessa ja Herttoniemen vastaanoton tarpeeseen vastaamisessa. Tutustuimme tarjolla olevaan tietoon laajasti. Tämä helpotti kohtaamistyövälineen rakenteen ja kysymysten muodostamista pitkälle ennen asiantuntijoiden osuutta prosessissa. Teoreettisesta viitekehyksestä saimme tarpeellisen tiedollisen pohjan, mutta myös konkreettisen esimerkin työkaluista, joiden kautta kysymysten muodostaminen sujui luontevasti.

Aktiivinen verkostoituminen auttoi meitä löytämään pätevät asiantuntijat, joiden kanssa yhteistyö muodostui hedelmälliseksi. Saimme heiltä kannustavaa palautetta aiheemme tärkeydestä ja kohtaamistyövälineemme sensitiivisyydestä, oikeanlaisista kysymyksistä, kattavuudesta sekä monipuolisuudesta. Haastatteluiden jälkeen oli sujuvaa muodostaa lopullinen työväline. Uskomme sen vastaa- van rodullistetun nuoren kokoisen aukon tarpeeseen, joka on sosiaali- ja terveys- palvelujärjestelmässä. Tietopaketti ohjaajille syntyi luontevana tuotoksena opin- näytetyön prosessin jatkeena.

Opinnäytetyötä ohjaavat lehtorit kommentoivat työtämme ideapaperi-, opinnäy- tetyösuunnitelma-, käsikirjoitus- ja julkaisuseminaarivaiheessa. Lisäksi saimme ohjaavalta opettajalta henkilökohtaista ohjausta kaksi kertaa. Näiden perusteella teimme muutoksia työhömmme. Palautteen mukaan työmme edistyi hyvin ja aihe- tamme pidettiin tärkeänä. Työyhteisössämme opinnäytetyöhömmme ja sen aihee- seen suhtauduttiin kiinnostuneesti. Siellä koettiin tuleva työväline tärkeäksi osaksi nuoren arvio- ja kohtaamistyötä. Muun muassa näillä perustein uskal- lamme luottaa, että työvälineemme on laadukas ja vastaa käytettävyydeltään muita Nuorten vastaanoton arjessa käytettäviä työvälineitä.

Opimme paljon parityöskentelystä, työskentelystä yhteistyötahojen kanssa, yh- teiskehittämisestä verkoston kanssa sekä yksilöllisestä vastuusta. Nämä elemen- tit yhdistyivät työssämme, jossa vetovastuu oli kokonaan meillä. Tämä vastuu opetti meille jäsentämistä, delegointia, suunnittelua, kehittävää ja kriittistä kom- munikointia, tehtävien jakoa, tieto- ja käyttöjärjestelmien käyttöä, ongelmaratkai- sua, motivointia sekä yhteistä tavoitteellisuutta.

Työskentelymme ytimessä oli ottaa ulkopuolisilta tahoilta palautetta vastaan ja integroida palaute omiin ajatuksiin sekä suunnitelmiin. Tämä edellyttää asen- netta, jossa nähdään yhteistyö voimavarana ja mahdollistajana. Usein se tarkoit- taa omien valmiiksi kokemiansa suunnitelmien kohtaamista ja niiden muokkausta ilman kiinnittymistä omiin alkuperäisiin ajatuksiin. Tämän voi nähdä hyvin tär-

keänä aspektina ammatillisessa kasvussa. Tietoa ja osaamista löytyy paljon palvelujärjestelmästä ja siellä työskenteleviltä ihmisiltä, joita hyödyntämällä oma työskentely on laadukkaampaa, kriittistä tarkastelua kestävää.

8.4 Jatkotutkimus- ja kehittämisideat

Varteenotettava kehitysidea on, että Nuorten vastaanoton työryhmille järjestettäisiin aiheesta koulutuksia, jonka avulla kehitettäisiin ja juurrutettaisiin kohtaamismenetelmiä työarkeen. Havaintomme vahvistavat, että kohtaamistyövälineelle on tarvetta ja aihe on ajankohtainen. Jatkotutkimuksessa tulisi selvittää asiakkaiden ja työntekijöiden kokemuksia kohtaamistyövälineen käytöstä. Tämän tutkimustiedon kautta kohtaamistyövälinettä voi jatkokehittää mahdollisimman tarkoituksenmukaiseksi vastaamaan niin asiakkaiden kuin työntekijöiden tarpeita.

Myös työvälineen sähköisen kohtaamisen mahdollisuutta olisi tarpeen selvittää, joko etätapaamisina tai jopa psykoedukatiivisena itse-reflektio-sovelluksena. Koska nuorisoiikäisten elämä rakentuu monella tapaa sosiaalisen median vuorovaikutuksessa, tulee tähän tarpeeseen vastata matalan kynnyksen palveluilla, kuten internet-sovelluksella.

Työväline on helposti sovellettavissa muuhun sosiaali- ja terveysalan asiakas-kohtaamiseen. Tämä edellyttää kuitenkin standardisoidun henkilöstön koulutus/perehdytystavan kehittämisen, jolla turvataan työvälineen käytön laatu. Olemme suunnitelleet ja keskustelleet eri toimijoiden kanssa, että pidämme työntekijöille perehdytys- ja koulutustilaisuuksia työvälineemme käyttöön.

LÄHTEET

- Anis, M. (2008) Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. *Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008*.
<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/35938/diss2008Anis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Atkins R. (2014). Instruments measuring perceived racism/racial discrimination: review and critique of factor analytic techniques. *International journal of health services : planning, administration, evaluation*.<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4389587/>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 33–34. Verkkajulkaisuna
https://www.diak.fi/wp-content/uploads/2017/12/Diak_Kohti_tutkivaa_ammattikaytanta_opas.pdf

- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2020. *LibGuides. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0. Opinnäytetyön erilaiset toteuttamistavat*. Saatavilla 10.11.2020 <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760648>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu.(i.a.-a). Osaamisvaatimukset: Sairaanhoidtaja (AMK). Saatavilla 10.11.2020 <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/terveysalan-osaamiskuvaukset/#e619ea8c>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu.(i.a.-b). Osaamisvaatimukset: Sosionomi (AMK). Saatavilla 10.11.2020 <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/#e619ea8c>
- Duodecim. (30.11.2018). *Terveyskirjasto. Traumaperäinen stressireaktio*. Saatavilla https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00526
- Duodecim -lehti. (2017). *Mielenterveyden edistäminen kansanterveystyön ytimessä*. Saatavilla <https://www.duodecimlehti.fi/duo13731>
- Duodecim -lehti. (2013). *Psykoedukaatio psykoosien hoidossa ja kuntoutuksessa*. Saatavilla <https://www.duodecimlehti.fi/duo11273>
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2019). Being Black in the EU. Second European Union Minorities and Discrimination Survey. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-being-black-in-the-eu-summary_en.pdf
- Good relations. (1.8.2014). Hyvien suhteiden indikaattorien laatiminen. Saatavilla <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/Hyvien+v%C3%A4est%C3%B6suhteiden+indikaattorit>
- Harrel S. (2000) A Multidimensional Conceptualization of Racism-Related Stress: Implications for the Well-Being of People of Color, *American Journal of Orthopsychiatry*, 70(1), 4. [10.1037/h0087722](https://doi.org/10.1037/h0087722)
- Helsingin kaupunki (20.8.2019). Sosiaali- ja terveysviraston palvelupisteet. Lastensuojelu. Nuorten vastaanottolaitokset. Saatavilla 13.5.2020 <https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/lastensuojelu/vastaanottolaitokset/nuorten-vastaanottolaitokset/>
- Helsingin kaupunki. Kaupunki ja hallinto. Palvelut. Palvelukuvaus. Lyhytaikainen sijoitus vastaanottolaitokseen. (i.a). Saatavilla 13.5.2020

<https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=7562>

- Hiitola, J. & Heinonen, H. (2009). Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. THL – Raportti 46/2009. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96664/978-951-44-9721-6p.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hubara, K. (2020). *Helsingin yliopiston sosiaalityön opetus kriittisen rotuteorian näkökulmasta: Teemoitteleva sisältöanalyysi*. [Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto]. (Ilmestynyt joulukuussa 2020. Ei julkaistu vielä kokotekstinä). Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/323695>
- Hubara, K. (2020). Valtiotieteiden maisterin henkilökohtainen tiedonanto 12.11.2020 Helsingissä.
- Hämäläinen, K., Kanerva, A., Kuhanen, C. & Schubert, C. (2017). *Mielenterveyshoitotyö*. Sanoma Pro Oy.
- Jerningan, M. & Daniel, J. (2010). Racial Trauma in the Lives of Black Children and Adolescent: Challenges and Clinical Implications. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 4:2, 123–140. [10.1080/19361521.2011.574678](https://doi.org/10.1080/19361521.2011.574678)
- Johansson, M. (2009). Psykoedukatiivisten perheinterventioiden yhdentymisen kliiniseen työhön. Psykiatrian ammattilaisten kokemuksia menetelmäkoulutuksen jälkeen. Omaiset mielenterveystyön tukena, Uudenmaan yhdistys ry. <https://oppaat.finfami.fi/materiaalit-ja-oppaat/psykoedukatiivisten-perheinterventioiden-yhdentymisen-kliiniseen-tyohon/>
- Kaukinen, R. & Moua, M. (2020). Rasismikokemukset vaikuttavat opiskelijan mielenterveyteen. *eSignals. Haaga-Helia*. Saatavilla <https://esignals.fi/kategoria/vastuullisuus/rasismikokemukset-vaikuttavat-opiskelijan-mielenterveyteen/>
- Kirkinis, K., Pieterse, A., Martin, C., Agiliba, A. & Brownell, A. (2018). Racism, racial discrimination, and trauma: a systematic review of the social science literature. *Ethnicity and health* 1–21. [10.1080/13557858.2018.1514453](https://doi.org/10.1080/13557858.2018.1514453)

- Koskiranta, E. (2019). *Kaikki naiset ovat valkoisia ja kaikki mustat miehiä. Intersektionaalisuus, rotu ja valkoistaminen*. [Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/105708/1557934271.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- KPGM Oy Ab. (2018.) Onko Suomi maailman turvallisin maa? Turvallisuuden toteutuminen eri sukupuolten ja väestöryhmien välillä. Saatavilla 18.5.2020 <https://intermin.fi/documents/1410869/4024872/Turvallisuuden%20yhdenvertaisuus%20selvitys%20B310518.pdf/9091cbbf-6dd9-4d8a-b337-01be26de818a>
- Kunchev, E (2020). Psykologin henkilökohtainen tiedonanto 13.11.2020 Helsingissä.
- L 1301/2014 Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- L 316/8.3.2011 Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- L 417/13.4.2007 Lastensuojelulaki. Ilmoitusvelvollisuus.13.4.2007/417<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L5P25>
- L 417/13.4.2007 Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- L1325/2014 Yhdenvertaisuuslaki. 1325/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- Larja, L. (2017). Joka kolmas ulkomaalaistaustainen nuori samaistuu sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa. Tilastokeskus. Tieto & Trendit. Saatavilla <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2017/joka-kolmas-ulkomaalaistaustainen-nuori-samaistuu-seka-suomalaisuuteen-etta-taustamaahansa/>
- Lastensuojelun keskusliitto (15.6.2011). Lastensuojelu. Huostaanotto normittaa kunnollista vanhemmuutta. Lehdistötiedotteet. Saatavilla 05.10.2020 <https://www.lskl.fi/teemat/lastensuojelu/huostaanotto-normittaa-kunnollista-vanhemmuutta/>

- Luottonen, M. (2014). Maahanmuuttajien toiseus suomalaisissa naistenlehdissä. Aineistolähtöinen analyysi Annan, Eevan ja Me naisten vuosikerroista 2012. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/95669/GRADU-1402665437.pdf?sequence=1>
- Martiskainen, T. & Toivonen, T. (2019). Kotoutumisen polku. Ilman huoltajaa tulleiden lasten oikeudet, tarpeet ja palvelut. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Kotoutumisen_polku_.pdf
- Northern Arizona University. Ethnic studies is... The beginning. (i.a). Saatavilla 24.1.2021 <https://nau.edu/ethnic-studies/what-is-es/>
- Nurmi, M. (2017). Rasismin tunnistaminen ja käsittely – lastensuojelun työntekijöiden näkemyksiä. Helsingin Yliopisto. http://www.socca.fi/files/6344/Maura_Nurmi_kaytantotutkimusraportti_valmis.pdf
- Näkki, P., Pyykkö, A. & Valtonen M. (19.1.2019). *Sosiaali-, terveys- ja kirkon alan perustutkintojen opinnäytetyöt*. DIAK LibGuides. Saatavilla <http://libguides.diak.fi/c.php?g=389856&p=2813225>
- Oikeusministeriö. (2017). *Yhdenvertaisuus.fi. Syrjintätieto.fi. Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat kokevat usein kiusaamista ihonvärin, kielen tai ulkomaalaistaustan vuoksi*. Saatavilla 19.10.2020 https://yhdenvertaisuus.fi/uutinen/-/asset_publisher/ulkomaalaistaustaiset-opiskelijat-kokevat-usein-kiusaamista-ihonvarin-kielen-tai-ulkomaalaistaustan-vuoksi
- Oikeusministeriö. (2019). *Moniperusteinen syrjintä olisi tunnistettava paremmin*. Saatavilla 15.11.2020 <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/Policy+Brief+moniperusteinen+syrjint%C3%A4>
- Periainen, T. (2018). *Maahanmuuttajien kokemukset lastensuojelun avohuollon palveluista vanhempien kertomana*. [Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103582/1527749472.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Polanco-Roman, L., Danies, A., & Anglin, D. M. (2016). Racial discrimination as race-based trauma, coping strategies, and dissociative symptoms among emerging adults. *Psychological trauma: theory, research,*

- practice and policy*, 8(5), 609–617
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4982826/#R11>
- Rastas, A. (2007). Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Tampereen yliopisto.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67726/978-951-44-6964-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Salonen, K. (2013). Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäyte-työhän. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>
- SITRA. Työkalu. Näin esität dialogisia kysymyksiä. (2019). Saatavilla 3.1.2021
<https://www.sitra.fi/caset/nain-esitat-dialogisia-kysymyksiä/>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriö.(2014) Saatavilla 01.12.2020
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70275/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Terveyspalvelut. Mielenterveyspalvelut. (i.a). Saatavilla 24.1.2021 <https://stm.fi/mielenterveyspalvelut>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalipalvelut. Lastensuojelu. (i.a). Saatavilla 01.12.2020 <https://stm.fi/lastensuojelu>
- Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit (29.4.2016). Saatavilla <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/#e619ea8c>
- Sue, D., Capodilupo, C., Torino, G., Bucceri, J., Holder, A., Nadal, K. & Esquilin, M. (2007) Racial microaggression in everyday life: Implications for clinical practice. *American Psychologist* 62(4): 271–286.
[10.1037/0003-066X.62.4.271](https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.4.271)
- Suomen mielenterveysseura ry. Mieli Ry. Mielenterveys. Tukea ja apua. Identiteetti - Kuka minä olen? (i.a) Saatavilla 21.11.2020
<https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/identiteetti-kuka-min%C3%A4-olen>
- Suomen Riskienhallintayhdistys. Työvälineet. Nelikenttäanalyysi – SWOT. (i.a) Saatavilla 20.09.2020 <https://pk-rh.fi/tools/swot.html>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Peruspalvelut. Äitiys- ja lastenneuvola. Voimavaralähtöiset menetelmät. (2020.-g). Saatavilla 24.1.2021

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/aitiys_ ja_ lastenneuvola/voimavaralahtoiset_ menetelmat

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lapset, nuoret ja perheet. Työn tueksi.

Väkivallan ehkäisy. Lomakkeet väkivallan puheeksiottamiseen ja kirjaamiseen. (2020. -b). Saatavilla 07.11.2020

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/lomakkeet_vakivallan_puheeksi_ottamiseen_ ja_ kirjaamiseen#V%C3%A4kivaltatapausten%20kartoituslomake

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Maahanmuuttajat lastensuojelun asiakkaina. (i.a. -f). Saatavilla 07.11.2020

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/maahanmuuttajat-lastensuojelun-asiakkaina>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja.

Lastensuojelulaitokset. (i.a. -e). Saatavilla 07.12.2020

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijais-huolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus.

Kulttuurisensitiivinen työote. (2020.-a). Saatavilla 07.12.2020

<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/kulttuurisensitiivinen-tyoote>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun

tilastoja. (i.a.-d). Saatavilla 07.10.2020 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/lastensuojelu-ja-thl/lastensuojelun-tilastoa>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Mitä on

lastensuojelu? (i.a. -c). Saatavilla 05.11.2020

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

THL-blogi. (20.12.2016). Valta ja vastuu tasapainoon lastensuojelussa. Saata-

villa <https://blogi.thl.fi/valta-ja-vastuu-tasapainoon-lastensuojelussa/>

Tiainen, S. (2018). Toiseus maahanmuuttodiskurssissa. Suomen maahanmuuttopolitiikka ja -keskustelu vuonna 2015. [Pro gradu -tutkielma. Hel-

- singin yliopisto]. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/299594/Suvin%20Gradu%20Lopullinen.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos, ensipainos 2002. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, M., Joronen, T. & Laihin, E. (2014). "...Sanoi että näytän aivan ***** ja alkoi solvaamaan". Maahanmuuttajataustaisten nuorten turvattomuuskokemukset Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskus. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/14_12_09_tutkimuksia_3_tuominen_joronen.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö. (i.a). Saatavilla 10.09.2020 <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>
- Varjonen, S. (2013). Ulkopuolinen vai osallistuja? Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio maahanmuuttajien elämäntarinoissa. [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40789/Varjonen_vaitoskirja.pdf?sequence=1
- Valvira. Sosiaalihuolto. Sosiaalihuollon palvelut. Lastensuojelu. (2015). Saatavilla 20.01.2021 <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-palvelut/lastensuojelu>
- Virtanen, H. (2017). Arvostava kohtaaminen sosiaalityössä. Autoetnografinen tutkimus palvelutarpeen arvioinnista. [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54081/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201705232473.pdf>
- Väestöliitto. Parit ja sinkut. Tietoa parisuhteesta. Vähemmistöstressi. (i.a). Saatavilla 10.09.2020 https://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/sateenkaariparit/vahemmistostressi/
- Williams, M., M.B Printz, D. & DeLapp, R. (2018). Assessing racial trauma with the trauma symptoms of discrimination scale. *Psychology of Violence*, 8(6), 735–747 *Psychology of violence* 8, 735–747. [10.1037/vio0000212](https://doi.org/10.1037/vio0000212)
- Yancey, A., Siegel, J. & McDaniel, K. (2002). Role models, ethnic identity, and health-risk behavior in urban adolescent. *Jama Pediatrics*. <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/article-abstract/191394>

- Zacheus, T., Kalahti, M., Varjo, J., Saarinen, M., Jahnukainen, M., Mäkelä, M-L. & Kivirauma, J. (2017). Yläkouluikäisten syrjinnän, kiusaamisen ja rasismien kokemukset. *Terra* 128: 1, 3–15.
- Zotova, O., Tarasova L., Perelygina, E. & Mostikov, S. (2018). The European Proceedings of Social & Behavioural Science. Ethnic identity of teenagers and the need for security.
[10.15405/epsbs.2018.11.02.95](https://doi.org/10.15405/epsbs.2018.11.02.95)

LIITE 1. Saatekirje

Hei,

Olemme Diakonia-ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijat Tuitu Tynjälä (Sairaanhoidtaja AMK) ja Kimmo Salo (Sosionomi AMK).

Olemme tekemässä kehittämispainotteista opinnäytetyötä. Toteutamme opinnäytetyömme yhteistyössä Helsingin kaupungin lastensuojelun Herttoniemen nuorten vastaanoton kanssa, jossa työskentelemme.

Teemme produktiona lastensuojelun ammattilaisille kohtaamistyövälineen rodullistetun nuoren erityisnäkökulmaan. Muodostamme haastattelu-/keskustelupohjan, jonka kysymysten avulla keskustellaan rodullistetun nuoren mahdollisista syrjintä-, toiseuttamis- ja rasismikokemuksista. Työvälineellä tuodaan lastensuojelun työskentelyyn uutta lähestymistä, vahvistetaan luottamussuhdetta ja kes-

kusteluyhteyttä nuoreen sekä autetaan nuorta sanoittamaan ja jäsentämään kokemuksiaan. Puheeksiottaminen on korostuneen tärkeää lastensuojelussa, jossa nuoret ovat erityisessä syrjäytymisvaarassa. Muodostamamme työväline on luonteeltaan psykoedukatiivinen ja rakenteeltaan mukailee lastensuojelussa käytössä olevaa avoraportti-haastattelua

Opinnäytetyön teoriassa tarkastelemme syrjinnän ja rasismin vaikutuksia rodullistettuun ihmiseen ja näiden aiheuttamaan traumaan. Teoriapohjalla todennamme tarpeen rodullistetun nuoren näkökulman huomioimiseen lastensuojelussa. Työssämme olemme havainneet rodullistettujen nuorten erityistarpeita, joiden kohtaamiseen lastensuojelussa on vain vähän työkaluja tai työtapoja.

Uutta keskustelutyökalua kehitettäessä koemme tärkeäksi huomioida asiakasunnan haavoittuneisuutta ja erityisyyttä. Aiheeseen perehtyneiden asiantuntijoiden ajatukset ja tietopohja ovat arvokkaita luodessamme lopullisen version työvälineestä.

Pyydämme kohteliaimmin, että osallistuisitte teemahaastatteluun.

Teemahaastattelussa on tarkoitus käydä dialogista ajatustenvaihtoa rodullistetun nuoren kohtaamisen näkökulmista, sekä rasismiin kytkeytyvästä traumasta ja sen vaikutuksesta rodullistettuun nuoreen.

Voit halutessasi osallistua haastatteluun anonymisti. Käsittelemme saadut vastaukset luottamuksellisesti ja aineisto hävitetään asianmukaisesti analyysin jälkeen.

Haastattelu olisi tarkoitus pitää syys- ja lokakuun aikana. Haastattelu voidaan suorittaa mahdollisuuksien mukaisesti asiantuntijan työpaikalla, sähköpostitse, Microsoft Teams:in kautta tai puhelimitse.

Vastaamme mielellämme kysymyksiin teemahaastatteluun tai opinnäytetyöhömmä liittyen. Toivottavasti kuulemme teistä pian.

LIITE 2. Haastattelulomake ensimmäisen vedoksen kysymykset

1. Miten koet etnisen identiteettisi? Mihin kulttuuriin, maahan tai etnisyyteen samaistut? (Mietitään yhdessä mitä identiteetti on; kuka hän on, minkälaisiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin ryhmiin hän kuuluu, sukupuoli-identiteetti, mikä on hänen minäkuvansa ja käsitys omista kyvyistään)
2. Miten etniseen identiteettiisi suhtaudutaan (yhteiskunta, ympäristö, koulu, kaverit)?
 - Mahdolliset positiiviset kokemukset ja siitä keskustelu. Mitä voimavaroja näet (esimerkiksi perheyhteisö, kaveripiiri, ympäristö)
 - Mahdolliset negatiiviset kokemukset. Jos nuorella on negatiivisia kokemuksia niin keskustelua jatketaan kohtien 3–10 kysymyksillä
3. Jos sinulla on negatiivisia kokemuksia, niin minkälaisia syrjinnän, rasmin, mikroaggression tai toiseuttamisen kokemuksia sinulla on ollut?
4. Milloin ja missä näitä kokemuksia on/oli: onko niitä nyt, vai vain aiemmin, vai nyt ja aiemmin. Missä tai kenen toimesta: koulussa, kadulla/yleisissä tiloissa, sosiaalisessa mediassa, lastensuojelussa, kaverisuhteissa, seurustelusuhteissa, perhe- tai sukulaissuhteissa tai julkisessa keskustelussa
5. Miten nämä kokemukset ovat ilmenneet/ilmenevät: fyysistä vai/ja henkistä?
6. Onko kokemukset yksittäisiä vai jatkuvia? Jos jatkuvia niin tekevätkö niitä sama/samat ihmiset vai satunnaiset ihmiset?
7. Mitä tunteita ja ajatuksia rasismikokemukset sinussa herättävät? Oletko kokenut/koetko edelleen masennusta, ahdistusta, pelkoa, toivottomuutta, turvattomuutta, stressiä tms. liittyen näihin kokemuksiin?
8. Miten arvioit kokemasi vaikuttavan tällä hetkellä terveyteesi, hyvinvointiisi ja turvallisuutesi?
9. Onko joku lähimmäisesi kohdannut rasismia tai syrjintää? Jos on, niin miten se on vaikuttanut sinuun?
10. Mitä tulevaisuudessa? Mitä keinoja, hallintamekanismeja tai toimintamalleja sinulla on, jolla käsittelet kokemaasi? (Yhdessä pohditaan tilanteiden ennakkointia ja menettelymalleja)

11. Mahdollinen palveluohjaaminen tuen tai hoidon piiriin (nuorisopsykiatriset palvelut, Kriisi- ja uhripäivystys, jne.). Vaihtoehtoista kertominen ja yhteinen pohtiminen ja tarvittaessa rikosilmoituksen teko

LIITE 3. Kysymykset haastateltaville

- Ovatko haastattelutyökalumme kysymykset tarvittavan sensitiivisiä ja turvallisia luonteeltaan?
- Onko kysymysten kieliasussa/ilmaisuiissa ongelmia?
- Ovatko kysymykset tarpeeksi neutraaleja muodoltaan vai voivatko ne esimerkiksi aiheuttaa hyvinvointiongelmia haastateltavalle?
- Ovatko kysymykset tarpeeksi kattavia tai onko osa kysymyksistä turhia ja puuttuko kysymyksistä jotain olennaista?

LIITE 4. Kohtaamistyövälineen kysymykset

SYRJINTÄ - JA RASISMIKOKEMUKSEN
KOHTAAMISTYÖVÄLINE

Haastattelu aloitetaan ensin voimavarakeskeisenä keskusteluna ja psykoedukatiivisena tiedon antamisena. (Kerrotaan aiheesta yleisesti. Kerrotaan termeistä mieluiten esimerkkien kautta. Annetaan nuorelle infomateriaali luettavaksi, jos hän haluaa).

1. Mitä sinulle kuuluu?

2. Mitä kertoisit itsestäsi? Missä sinä olet hyvä? Mistä iloitset?

3. Mitä tiedät valmiiksi tämän haastattelun aiheesta? (Yleistä aiheen avaamista. Mietitään yhdessä mitä asioita rasismi voisi tarkoittaa. Kerrotaan haastattelun rakenne pääpiirteittäin)

Jos nuori on kiinnostunut keskustelemaan aiheesta, jatketaan haastattelua tarkentavilla kysymyksillä. Jos nuori on epävarma, haluaako hän jatkaa haastattelua, voidaan tarjota mahdollisuutta keskustella asiasta myöhemmin.

SYRJINTÄ - JA RASISMIKOKEMUKSEN KOHTAAMISTYÖVÄLINE

6. Minkälaisia syrjinnän, rasismien, mikroaggression tai toiseuttamisen kokemuksia sinulla on ollut?

7. Milloin sinä olet kokenut rasismia tai syrjintää? Onko rasismikokemuksia tällä hetkellä, vai vain aiemmin, vai tällä hetkellä sekä aiemmin?

8. Missä ja kenen toimesta sinuun on kohdistettu rasismia tai syrjintää: koulussa, kadulla/yleisissä tiloissa, sosiaalisessa mediassa, lastensuojelussa, kaverisuhteissa, seurustelusuhteissa, perhe- tai sukulaissuhteissa tai julkisessa keskustelussa?

9. Miten nämä rasismikokemukset ovat ilmenneet/ilmenevät: ovatko ne luonteeltaan fyysistä vai/ja henkistä?

10. Miten usein rasismikokemuksia on? Ovatko ne yksittäisiä vai jatkuvia? Jos jatkuvia niin tekevätkö niitä sama/samat ihmiset vai satunnaiset ihmiset?

SYRJINTÄ - JA RASISMIKOKEMUKSEN
KOHTAAMISTYÖVÄLINE

11. Koetko etnisyyteesi liittyvää jännitystä uusissa tilanteissa (kun olet esimerkiksi oman kulttuurikontekstisi ulkopuolella) ja joudutko muuttamaan toimintaasi sen seurauksena?

12. Mitä tunteita ja ajatuksia nämä kokemukset sinussa herättävät? Oletko kokenut/koetko edelleen ahdistusta, alavireisyyttä, pelkoa, toivottomuutta, turvattomuutta, jännittyneisyyttä tms. liittyen näihin kokemuksiin?

13. Mitä olet kertonut muille ihmisille kokemuksistasi? Keille (perhe, kaverit yms.)? Miten tämä otettiin vastaan? Miten se vaikutti tilanteeseen? Tehtiinkö asialle jotain ja johtiko se toimenpiteisiin?

14. Miten arvioit kokemasi vaikuttavan tällä hetkellä terveytesi, hyvinvointiisi ja turvallisuutesi?

15. Minkälaisia rasismien tai syrjinnän kokemuksia läheisilläsi on ollut? Miten toisten kokemukset ovat vaikuttaneet sinuun?

SYRJINTÄ - JA RASISMIKOKEMUKSEN
KOHTAAMISTYÖVÄLINE

16. Miten toivoisit kohtaamaasi syrjintään/rasismiin/kaltoinkohteluun puututtavan?

17. Mitä keinoja, hallintamekanismeja tai toimintamalleja sinulla on, jolla käsittelet kokemaasi ja jotka ovat auttaneet sinua pärjäämään tilanteissa? (Pohditaan yhdessä tilanteiden ennakointia ja menettelymalleja)

18. Mahdollinen palveluohjaaminen tuen tai hoidon piiriin (nuorisopsykiatriset palvelut, Kriisi- ja uhripäivystys jne.). Vaihtoehtoista kertominen ja yhteinen pohtiminen sekä tarvittaessa rikosilmoituksen tekeminen.

LIITE 5. Tietopaketti ohjaajille

SYRJINTÄ - JA RASISMIKOKEMUKSEN

KOHTAAMISTYÖVÄLINE

Pidät käsissäsi kohtaamistyöväline, jolla on tarkoitus auttaa sinua keskustelemaan monikulttuurisen nuoren kanssa hänen mahdollisista syrjintä- ja rasismikokemuksistaan. Haastattelukaavake on keskustelun tueksi aiheesta, josta ei juuri lastensuojelussa puhuta.

Tämän työkalun päätarkoitus on auttaa nuorta sanoittamaan, jäsentämään sekä refleктоimaan kokemuksiaan. Tarkoituksena on laajentaa lastensuojelun traditiota vaikeiden puheeksi ottamisessa.

Kerromme sinulle lyhyesti tutkitun tiedon kautta mitä rasismi ja syrjintä tarkoittaa Suomessa, mitä psyykkisiä ja somaattisia ongelmia tämä voi aiheuttaa ja mitä syrjimisestä muotoja on tärkeä tietää.

Kerromme myös mitä rodullistettu nuori -käsite tarkoittaa.

Rodullistettu nuori:

Rodullistettu ihminen tarkoittaa ei-valkoista ihmistä. Sana on muotoutunut kuvaamaan prosessia, jonka kautta syntyy eriarvoisuutta, kun tiettyjen piirteiden kuten ulkonäön, kulttuurin tai kielen perusteella ihmisryhmiä luodaan yksinkertaistava kuva, jonka mukaan heitä arvotetaan valtaosin alisteisesti verrattuna valtaväestöön.

Syrjimisen muotoja:

Suomen laki mukaan syrjinnän taustalla voi olla ikä, sukupuoli, kansalaisuus, vakaumus, yhteiskuntaluokka, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, uskonto, mielipide, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä peruste.

Toiseuttaminen:

Toiseuttamisella tarkoitetaan toimintaa, joka asettaa vähemmistön kuuluvia henkilöitä tai ryhmiä vastakkainasetteluun valtaväestön välillä. Toiseuttaminen voi asettaa vähemmistön marginaaliseen asemaan, jossa korostetaan toiseutta luovia piirteitä kuten esimerkiksi etninen tausta, sukupuoli tai ikä. Toiseus yksinkertaistaa ihmisten moninaisuutta lokeroimalla ihmisiä joko- tai asetelmiin.

Mikroagressio:

Mikroagressio tarkoittaa epäsuoranaista, hienovaraista tai tahatonta vähemmistöön kohdistuvaa syrjintää. Tällaista voi olla esimerkiksi ennakko-oletus, toiminta tai puhe. Esimerkki: “hei te afrikkalaisethan olette tosi hyviä tanssimaan”.

Intersektionaalisuus:

Intersektionaalisuus on teoreettinen malli, jonka avulla pyritään ymmärtämään moniperusteista syrjintää. Moniperusteisella syrjinnällä tarkoitetaan ainutlaatuisia syrjäytymismuotojen rakennelmia, jotka koostuvat kahdesta tai useammasta syrjintäperusteesta. Näitä voivat olla esimerkiksi ikä, sukupuoli tai kulttuuri. Tutkimukset osoittavat, että vähemmistöt ovat keskimäärin alttiimpia kokemaan moniperusteista syrjintää

Vähemmistöstressi:

Vähemmistöstressi tarkoittaa diskriminaatiosta johtuvaa henkistä kuormitusta, joka kohdistuu vähemmistöryhmiin. Kuormittavien kokemusten seurauksena vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on suurempi riski sairastua psyykkisesti. Tämä eriarvoisuuden asetelma vaikuttaa negatiivisesti terveyteen ja kasvattaa väestön välisiä terveyseroja.

